

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงบรรยายการเสด็จฯ ประพาสประเทศฝรั่งเศส
จัดโดยสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

ณ ศาลาศรีนคร สวนมะลิ

วันที่ 2 สิงหาคม 2523

ท่านผู้ฟังทุกท่าน วันนี้รู้สึกเป็นเกียรติมากที่ได้มาเล่าเรื่องประเทศฝรั่งเศสซึ่งได้ไปมา
แค่ 2 อาทิตย์ และตอนแรกเข้าใจว่าส่วนมากจะเป็นพวกเด็ก ๆ ออกสำหว่า ม.ศ. 4 ม.ศ. 5
นักเรียนปี 1 ปีสุง ๆ ก็ไม่ค่อยกล้าพูดกับเขา ปรากฏว่ามีท่านผู้ใหญ่เต็มไปหมด แต่ก็ไม่มีใคร
คงจะได้ข้อมูลที่แตกต่างจากที่ท่านทูตฝรั่งเศสได้มาพูดเอาไว้เมื่อคราวที่แล้วบ้าง เพราะว่าคราวนี้
ก็คงจะพูดเป็นไปในทัศนะของคนไทยคนหนึ่งที่ได้เคยไปประเทศฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก แต่อยู่เมือง
ไทยก็เคยเรียนภาษาฝรั่งเศสจากอาจารย์หลาย ๆ ท่านที่มานั่งอยู่ในที่นี้ด้วย

การเดินทางครั้งนี้ผู้ที่เชิญคือรัฐบาลฝรั่งเศส แล้วเขาก็กำหนดว่าจะให้ไปดูกิจการต่าง ๆ
ของประเทศโดยทั่ว ๆ ไป เพราะฉะนั้นก็อาจจะผิดกับที่หลาย ๆ ท่านได้เคยไปฝรั่งเศสกัน คือ
ส่วนมากก็คงจะไปเรียนบ้าง ไปดูงาน ไปประชุม อะไรก็เป็นเรื่องเฉพาะอย่าง การเตรียมตัวก็
เตรียมไปเฉพาะตามแนวของตน แต่เที่ยวนี้ไปก็เรียกว่าไปดูฝรั่งเศสแบบครบจักรวาล คือทุกแง่
ทุกมุม อย่างมากที่สุดที่จะมากได้ จนท่านผู้ใหญ่บางท่านพอทราบรายการที่อยากจะไปนั้นเขาบอก
ว่า “อย่าไปอยู่เลยฝรั่งเศสแค่ 2 อาทิตย์ อยู่ชะ 50 ปีถึงจะเห็นหมด” แต่การไปฝรั่งเศส 2
อาทิตย์นั้น หลังจากนั้นอังกฤษเชิญไปอีกประมาณ 5-6 วัน แต่ช่วงระหว่างไปอังกฤษกับไป
ฝรั่งเศสนั้นมีวันบ้างเลยถือโอกาสไปที่อื่น ๆ บ้าง มีไปเบลเยียมและสวิตเซอร์แลนด์แต่คงจะไม่มี
เวลาเล่า เพราะเวลาเดียวต้องดูเวลาไว้ไม่ให้พูดเกิน . . . (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) . . .
ไม่มีติดไว้ตรงนั้น

การเตรียมตัวก็เรียกว่า เตรียมกันอย่างค่อนข้างจะกระชั้นชิด ไม่มีโอกาสศึกษาเรื่องราว
ของฝรั่งเศสมากเท่าที่ควร ของที่จะต้องเตรียมไปมากก็ต้องรู้ว่าจะไปไหนบ้าง เสื้อผ้าที่เหมาะสม

สม จะต้องไปเจอใคร จะต้องไปพบกับเขาว่าอย่างไร เจอคนหนึ่งก็ต้องพูดอย่าง เจออีกคนหนึ่ง ก็อาจต้องพูดอีกอย่าง แล้วก็ของขวัญที่จะต้องให้เขา เพราะว่าไปถึงเขาก็ต้องมีของขำร่วยอะไร ให้ แล้วเราก็ควรมีของตอบแทนบ้าง โปรแกรมที่เขาแจกให้ตอนนั้นก็ เป็นโปรแกรมอย่างที่ไม่แน่นอน ยังมีฉบับที่จะต้องมีการแก้ไขอยู่

เมื่อ 2 ปีที่แล้วเคยไปอิสราเอล เคยไปอิหร่านก็พอจะทราบอยู่บ้างว่า ไปอย่างนั้นจะเตรียมอะไร ฉะนั้นจึงเตรียมไปเสร็จ ได้แก่จดหมายที่จะต้องตอบขอบคุณเขาเวลาเขาเชิญไปเลี้ยง เขียนไว้เสร็จตั้งแต่อยู่เมืองไทย . . . (เสียงหัวเราะ) . . . เวลาใครเขาเอาดอกไม้มาให้ก็ขอบใจเขามั่ง ก็เขียนไว้เสร็จตั้งแต่อยู่เมืองไทย เป็นอันเรียบร้อย รวมทั้งไปที่เมืองไหน กะว่า จะต้องเจอใครก็เตรียมประโยคไว้เสร็จว่าไปถึงนี้ จะต้องพูดว่ามีความยินดีอย่างไรที่ได้มาฝรั่งเศส พูดให้เพราะ ๆ เตรียมไว้เสร็จ ถ้าพูดเองพอลถึงตอนนั้นอาจจะนึกไม่ออก เพราะฉะนั้นก็ต้องเตรียมเขียนใส่สมุดไว้ แล้วก็ระหว่างนั่งรถ นั่งเรือ นั่งเครื่องบินไปไหน ก็ต้องท่องให้มันคล่องปากไว้.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) เพราะว่าเราอยู่เมืองไทยใช้คำพวกนี้ไม่ได้พูดกันทุกวัน ทุกวัน เรียนแต่ในหนังสือ พอถึงเวลาเข้าจริงขึ้นพูดไม่ออก เขาจะดูถูกเอาได้ว่าคนไทยไม่มีปาก.....(เสียงหัวเราะ).....ส่วนของขวัญที่ดี เหมาะสมที่จะไปแจกเขา ก็ควรจะเป็นราคาพอสมควร เป็นของที่มีความหมายสำหรับเมืองไทย ของที่ผลิตในประเทศ ตอนนั้นก็ มีหนังสือที่เกี่ยวกับประเทศไทยอยู่บ้างก็นำไปให้ฝรั่ง มันอยู่ที่การอธิบาย พอเอาของไปให้ก็อธิบายอย่างนั้น อย่างนี้ว่า ของนี้มันเป็นเฉพาะมากสำหรับคนไทย นี่ผลิตขึ้นโดยฝีมือชาวนาไทย อะไรอย่างนี้ เป็นต้น เขาก็จะตื่นเต้นแต่บอกเขาล่วงหน้าก่อนก็ได้ว่า ไอ้ของขวัญที่เตรียมไปแล้วไปอธิบายนี้ได้ผลดี แต่พูดถึงประโยคยาว ๆ เพราะ ๆ ต่าง ๆ ที่เตรียมไปนั้น ออกมาแล้วไม่ค่อยดีเท่าไร เพราะว่าฝรั่งมันใจเร็ว มันไม่หยุดรอให้เราพูดให้จบประโยคยาว ๆ นั่นหรอก.....(เสียงหัวเราะ).....ไปถึงตอนปลาย ๆ ก็ตัดเหลือสักครึ่ง สองครึ่ง หรือแบ่งเอาใหม่.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).....

คราวนี้การศึกษา อยู่ที่นี้ก็ได้เรียนบ้างกับอาจารย์ที่นั่น ๆ แถว ๆ นี้.....(เสียงหัวเราะ)ท่านก็มาทักท้วงกันเป็นพิเศษก่อนล่วงหน้าสัก 2 อาทิตย์ แล้วก็ล้วนแต่เอาใจช่วยบ้าง เขาบอกว่าพูดเป็นเล่นอยู่ได้.....(ทรงพระสรวล)..... ไปถึงจริง ๆ แล้วจะพูดไม่ได้แล้วอย่าหาว่าไม่เตือนนะ แต่พอขึ้นไปบนเรือบิน ก็มีแอร์โฮสเตส มีใครต่อใครต่าง ๆ ที่เป็นฝรั่ง โชคดีขึ้นเครื่องบินฝรั่งเศส ก็เรียกเขาบริการ จริง ๆ แล้วไม่อยากจะอะไรเท่าไร แต่ว่าเรียกมาเพื่อทำเป็นขอโน่นขอนี้ อะไรอย่างนี้ จะได้ฝึก ก็ขอเป็นภาษาฝรั่งเศส พอขึ้นไปถึงเขาก็บอกมาให้ไปพูดกับกัปตัน ก็พูด ก็มีหนังสือแจกในเครื่องบินเป็นภาษาฝรั่งเศส ก็อ่านไฉนนั้นนะไป แล้วก็ฝึกชั้นนารีอยู่ใน

กระเป๋าค้วย ไม่ได้คำไหนก็เปิดบ้างหรือไม่กี่ตามแอร์โฮสเตสที่เคยมา รู้แล้วรู้รอด ในที่สุดเขาก็รู้ว่าเราตั้งใจจะเรียนภาษาฝรั่งเศสกับเขา เขาก็ยินดียินยอมให้โดยไม่คิดมูลค่าเพิ่มเติม.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).....

นี่ไปถึง เครื่องบินลงที่สนามบิน **ชาร์ลส์ เดอ โกล (Charles-de-Gaulle)** ก็สามารรถที่จะทักทายอะไรกับท่านทูตฝรั่งเศสที่ไปคอยต้อนรับอยู่ที่นั่นล่วงหน้า รวมทั้งคนอื่น ๆ ทั้งหัวหน้าของฝ่ายกรมพิธีการทูต เขาก็มารับ ก็ทักทายเขาเป็นภาษาฝรั่งเศสได้สักพักหนึ่ง พอเดินเข้ามาสนามบิน ก็เจอคนไทยเต็มไปหมดเลย ก็เริ่มต้นทักทายกันเป็นภาษาไทย แล้วก็ได้พบทูตมาเลเซียที่เคยประจำประเทศไทย แล้วตอนนั้นย้ายไปอยู่ฝรั่งเศส ซึ่งคนนั้นก็พูดภาษาอังกฤษ ก็เป็นอันว่าวันนั้นพูดหลายภาษามาก

พอไปถึงตอนเช้า ยังเข้าอยู่มาก ประมาณ 7 โมงกว่า มีเวลาก่อนที่จะไปงานแรกก็ชวนกันเดินดูถนนหนทาง ร้านรวงอะไรก็ได้ ๆ อ้อ..... ก่อนนั้นต้องไปที่โฮเต็ลก่อนโฮเต็ลก็ชื่อ **โฮเต็ล เดอ ครียอง (Hôtel de Crillon)** ก็เรียกกันตรงไอ้ โฮเต็ลครียอง.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... เพราะว่าชื่อมันก็คล้าย ๆ นั้น แล้วก็เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแถว ๆ โฮเต็ลนั้นมันก็หยของจริง ๆ คือว่ามันอยู่ใน **ปลาส เดอ ลา กอง-กอร์ด (Place de la Concorde)** ซึ่งไอ้ที่นี้ได้ความว่าสมัยก่อนที่มี **มาชูซิอง ฟรองแซสนั้น (Révolution Française)** มันใช้เป็นสถานที่วางกิโยตินสำหรับตัดหัวกัน แต่เรื่องนี้พอพูดกับพวกฝรั่งเศส เขาก็เลิกพูด เขาไม่ต่อความยาวสาวความยืด เขาก็บอกว่าเดี๋ยวนี้มันเป็น **ปลาส เดอ ลา กอง-กอร์ด** แล้ว มันไม่ใช่ซ่าไม่ใช่แวงกันอีกแล้ว แต่เราต้องอยู่แถว ๆ นั้น ก็ยังสยดสยงอยู่ตึ้นะ ห้องที่อยู่นั้นมีเฉลียงมองลงไปเห็น **ไอ้ปลาสนี้พอดิ** ตรงกลางนี่ก็มี **โอเบลีสค (obélisque)** ที่เป็นแท่งสูง ๆ ซึ่ง **นโปเลียน (Napoléon)** ไปเอามาจากเมืองอียิปต์นั่นแหละ ไปเอาของเขามาวางไว้ สวยดี..... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... มองจากตรงนั้นก็เห็นพวกตึกกรมบ้านช่องต่าง ๆ ซึ่งเขารักษารูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างเก่าให้เข้ากัน ไม่มีสร้างอะไรคนละสไตล์ จับจ่ายมาอยู่ข้าง ๆ กัน แล้วมีต้นไม้ใหญ่ต่าง ๆ คุุ่มรื่นสวยงามดีมาก

ลงจากห้อง ฝรั่งเศสไปหมดแล้ว ก็ที่เล่าหน้านั้นจะไปเดินดูถนน อันนี้เฉพาะคนไทย ไปดูแถว ๆ โฮเต็ล นี่มันเป็นโฮเต็ลที่เขาสำหรับให้แขกต่างประเทศ ซึ่งเป็นแขกของรัฐบาลอยู่ ใหญ่และสำคัญมาก เพราะฉะนั้นของที่ขายอยู่แถว ๆ โฮเต็ลนั้นจะเป็นของที่แพงมากไปด้วย รวมความแล้วซื้ออะไรไม่ได้สักอย่าง ได้แต่เดินดู ๆ กัน พอถึงเวลาใกล้ ๆ เที่ยงก็กลับมาโฮเต็ลเพื่อเปลี่ยนเสื้อผ้า และจะไปในตอนกลางวัน **มาดาม จอง ฟรองซัวส์ ปองเซท์ (Madame Jean François-Poncet)** ซึ่งเป็นภรรยาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศฝรั่งเศส เขาเชิญไปรับประทานอาหารเลี้ยงกลางวันไปที่กระทรวงต่างประเทศ งานนั้นส่วนมากก็เป็นภรรยาของรัฐมนตรี ภรรยาของใครต่อใคร

คนสำคัญทั้งนั้น คราวนี้อาหารอร่อยดีหรือ แต่รับประทานไม่ค่อยลง เพราะว่ามันเป็นวันแรก ต้องกินไปด้วยต้องพูดภาษาอังกฤษไปด้วย ดูแล้วก็น่ามันเหนียวแค่ไหน.....(เสียงหัวเราะ)..... กินอย่างเดียวไม่เหนียว แต่ว่าพูดฝรั่งเศสอย่างเดียวก็น่าเหนียวแล้ว.....(เสียงหัวเราะ)..... แล้วก็ต้องพูดฝรั่งเศสไปด้วยแล้วต้องกินให้ทันฝรั่งด้วย เพราะว่าฝรั่งนี่กินเร็วมาก แล้วเขาพูดไปด้วย ได้ ก็กินไปด้วยพูดไปด้วย ซีนเราพูดน้อย ๆ ก็แพ้เขาอีก.....(เสียงหัวเราะ).....

ก็เล่าเรื่องเมืองท่องเที่ยวอะไรไปอย่างนี้ ก็ได้มีประสบการณ์อยู่อย่างหนึ่งว่า เมื่อไปต่างประเทศในลักษณะนี้ นอกจากเรื่องของเมืองฝรั่งเศสที่เราจะต้องรู้อะไรบ้างที่เขาให้ไปนั้นนะ คนที่ต้องไปพบนั้นคือใคร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร เพราะว่าเขาก็ไม่ค่อยบอก เราต้องไปค้นคว้าสืบเอาเอง หรือไม่ก็ให้สถานทูตสืบ คือช่วยกัน พอไปสถานที่ไหนก็ต้องพอรู้เรื่องไอ้เรื่องคร่าว ๆ เขามั้ง ไม่งั้นเขาก็จะว่าเซย์ ส่วนเรื่องเมืองไทยนี่ อันนี้ต้องรู้ให้ดี เพราะว่าเขามักจะถามถึงแม้เขาไม่ถาม เราก็ควรจะเล่า ว่าไอ้ของอย่างนี้เมืองไทยเราก็มีเหมือนกันอย่างไร ต่างกันอย่างไร ก็เล่าได้

เพื่อไม่ให้สงสารมากนักว่า โอ.....ไปแล้วกินอะไรไม่ลง อะไรต่าง ๆ เนี่ย ตอนหลังไม่ต้องเป็นห่วงแล้ว เพราะว่าวันท้าย ๆ เนี่ย กินลงด้วย พูดฝรั่งเศสก็ได้ด้วย มีวันแรก ๆ เท่านั้นที่ติดขัด ตอนหลังก็ไปได้

พอรับประทานอาหารเสร็จแล้วก็ไปทานกาแฟหลังอาหารที่ข้างนอก ก็ได้ไปคุยกับใคร ๆ มีอย่างเช่น คนหนึ่งเขาเป็นทนายความก็พูดแต่เรื่องกฎหมายเมืองไทย อะไรบ้างต้องพูดส่งเดชไป เราจะรู้ไม่รู้แค่ไหนไหนก็ต้องเอาให้ได้นะ แล้วก็คนหนึ่งสมาชิกสภาผู้แทนก็ต้องบอกว่าเรามีสภาผู้แทนประชุมกันลักษณะอย่างนั้น ๆ ก็ดูพอใจดี

พอลาเขาไปแล้วก็ถึงเวลาบ่าย ไปที่เรียกว่า **มอบิลิเย่ นาซิอองนาล (Mobilier National)** ซึ่งเป็นที่เขาส่อมแซมเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณ เขาเอามาประกอบกันใหม่ให้ดี แก้ไขให้อยู่ในสภาพใช้ได้ ตัวเองก็งงเหมือนกันว่า ทำไมต้องไปที่นี่ แล้วก็ฝรั่งเศสเองก็งงเหมือนกัน แล้วก็โทษกันไปโทษกันมาว่าใครเป็นคนจัดโปรแกรมอันนี้ขึ้น แต่ปรากฏว่าสงสัยตัวเราเอง.... (ทรงพระสรวล . เสียงหัวเราะ) คือเขากลม่นะถามกันว่ายากจะดูอะไร เราก็บอกส่งเดชว่าอยากจะทำเครื่องมือช่างไม้ ก็ไม่รู้นี่ ไม่เคยไป ถามว่าอยากจะไปดูอะไรจะไปทราบได้ยังไง เขาก็พาไปดูไอ้อันนี้ แล้วก็น่าสนใจมากเลย เพราะว่าเขามีวิธีการเลือกไม้ วิธีการใช้เครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งตอนหลังก็ไปดูที่เป็นสถาบันซึ่งเขาสอนการซ่อมแซมของโบราณ ไม่ใช่เฉพาะแต่ของเครื่องที่ทำด้วยไม้เท่านั้น ยังมีพวกเครื่องแก้ว เครื่องเคลือบดินเผา ของทำด้วยดิน ของทำด้วยวัตถุต่าง ๆ แล้วนักเรียนที่อยู่ในสถาบันนี้ก็ต้องรู้จักวิธีการของโบราณว่าเขามีเทคนิคอย่างไร แล้วเอา

มาใช้เลียนแบบได้ นักเรียนที่จะสอบเข้าโรงเรียนนี้ต้องรู้ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านเคมี ด้านอะไรทุกอย่าง อย่าง ก็นับว่าสอบเข้ายากมาก ต้องเรียนกันประมาณ 4 ปี พอจบออกไปแล้วถึงจะไม่มีปริญญาอะไรให้พิเศษ แต่จะหางานทำได้เป็นอย่างดี โกลั ๆ กับไอ้สถาบันสอนซ่อมของโบราณนั่น มีโรงงานทอพรอมของ **โกโบแลง (Gobelins)** ซึ่งมีชื่อเสียงมาแต่ครั้งโบราณ แต่เดี๋ยวนี้ทอพรอมสมัยใหม่ พอดีไม่มีเวลาจึงไม่ได้เข้าไปดู หลังจากการดูสถาบันแล้ว ก็พากันไปร้านขายน้ำหอมซึ่งเผอิญได้พบกับเจ้าของบริษัทในงานเลี้ยงอาหารกลางวัน เขาก็ชวนไปเพราะว่าน้องที่เป็นนักเคมีนั้นเขาทำกลั่นน้ำม้นหอมระเหยได้ ก็เป็นการทำงานลักษณะเดียวกัน ก็ไปดูว่าที่นั่นเขาทำยังไง ไอ้เรามันก็รู้สึกว่าจะเล่นแร่แปรธาตุโบราณ เลยได้แต่ไปดูแล้วไปดมน้ำหอมชนิดต่าง ๆ จนทุกกลิ่นมันเข้าไปปนกันหมด แล้วก็เลยถือโอกาสเรียนภาษาฝรั่งเศสฟรีไปเรื่อย ๆ คือมีเจ้าของร้านอะไรที่อยู่นอยู่ตรงนั้น เราก้เรียกเข้าไปซื้อ “นี่คืออะไร นั่นคืออะไร” พอเขาบอกให้ก็ “แมร์ซี่ (Merci) ไม่ซื้อ” (ทรงพระสรวล , เสียงหัวเราะ) หลังจากนั้นก็กลับโฮเต็ล คือไม่มีเวลาที่จะดูอะไรอะอะเยะ

ที่นั่นค่ายาก ตั้ง 3 หุ่ม 4 หุ่มแล้วยังไม่มีตเลย ปรากฏว่าเพื่อนข้าพเจ้าโทรศัพท์มาบอกว่าจะเอากระต่ายต้มมาให้กิน ก็เลยบอกว่า “มาซิ” เขาก็ถือกระต่ายใส่ถุงมา เขาบอกกระต่ายครึ่งกิโล กินกัน 2 คน ก็กินกระต่ายต้มไปแล้ว พอตีห้าทงทูต ทูตไทยเที่ยววัน ชวนไปรับประทานอาหารจีนที่ร้าน ก็ไปถึงท่านทูตก็ถามว่าทำไมกินน้อย ไม่สบายหรือ ไม่ชอบอาหารจีนหรือไง ก็พยายามอธิบายท่านทูตว่า รับประทานกระต่ายไปแล้วครึ่งหนึ่งของครึ่งกิโล.....(เสียงหัวเราะ)..... มันกินอะไรไม่ลงอีกแล้ว ท่านทูตก็ไม่เข้าใจว่ากินกระต่ายคืออะไร หาว่ากินช็อคโกแล็ตทำเป็นรูปกระต่าย กินขนมอะไรบ้าง กว่าจะอธิบายกันรู้เรื่องก็อีกนานว่าทำไมถึงไม่กินอาหารจีน ว่าแล้วก็กินอาหารจีนเสร็จแล้วก็กลับไปนอน

วันรุ่งขึ้นไปที่ทำการของกาชาด สภากาชาดของฝรั่งเศส คนที่มารับก็คือ **นายซุตู (M. Soutou)** เป็นนายกสภากาชาด และ **นายกุดมัน (Gutmann)** เป็นเลขาธิการ แล้วก็ **นายเดอ โรส (M. de Rose)** เป็นอุปนายกสภากาชาดฝรั่งเศส ที่นี้พอไปถึงก็มีการบรรยายสรุปกิจการของสภากาชาดฝรั่งเศส ส่วนมากเขาจะพูดถึงในแง่ที่ช่วยเหลือผู้ลี้ภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่มาจากเมืองไทย แล้วเขาก็ถามว่าจะมีอะไรตามบ้างหรือเปล่า อันนี้เคราะห์ดีที่สังหรณ์มาจากเมืองไทยแล้วว่า เขาจะต้องบอกอย่างนั้นแน่ ๆ ก็เลย..... ตัวเลขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเมืองไทยท่องไว้ชื่นใจ ตัวเลขที่จำไม่ได้ก็แต่งเอาเอง.....(เสียงหัวเราะ).....เลยปราศรัยตอบไปว่าเมืองไทยเราทำอะไรบ้าง และส่วนที่ถามเขาก็ถามในแง่ที่ว่า นอกจากงานที่ช่วยพวกผู้อพยพ

แล้ว งานที่ทำให้แก่คนฝรั่งเศสมีอะไรบ้าง แล้วงานเกี่ยวกับผู้อพยพนี้แบ่งงานกัน ฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายสภาการศึกษาอย่างไร คำถามพวกนี้ เป็นต้น

พอเสร็จเรื่องนี้แล้วเขาก็ให้ไปดูที่ศูนย์ ๆ ซึ่งเขาเลี้ยงพวกเด็กอพยพ เขาให้ไปดูที่นอนห้องกินข้าว ก็ดีมาก แล้วก็ตามเตียงก็มีตู้สำหรับเก็บสมบัติส่วนตัว บนตู้มีรูปคาราหนังไทย มีอะไรอยู่เต็ม เลย์รู้ว่าพวกนี้มาจากเมืองไทยแน่ ๆ พอดีเป็นเวลาที่เขาเรียนหนังสือกัน และก็ได้อเข้าไปในห้องเรียน เขาแบ่งเป็น 2 ห้อง พวกที่ค่อนข้างจะเรียนระดับสูงก็อยู่ห้องหนึ่ง เขาแบ่งห้องที่เพิ่งมาจากเมืองไทยใหม่ ๆ ยังไม่เข้าใจภาษาฝรั่งเศสก็อยู่ในชั้นเด็ก มีครู 2 คนเป็นคนลาวทั้งคู่ คำไหนที่อธิบายเป็นภาษาฝรั่งเศสไม่เข้าใจก็อธิบายเป็นภาษาลาวไป เราก็เข้าไปด้วย หนังสือเด็กเขาให้เรียน ลาฟรองซ ออง ดิแรก (La France en Direct) คล้าย ๆ อย่างที่บ้านเราเรียนนี่ พอไปดูที่เขาเรียนเสร็จแล้ว ก็ลงมานั่งรอที่ห้องทานข้าว สักประเดี๋ยวเด็กก็มา พวกเด็ก ๆ ก็มีมารุมล้อมกันใหญ่ ตีใจที่เป็นคนมาจากแถบเดียวกัน มากุยส่วนมากที่เป็นเด็กลาวก็พูดไทยได้ เด็กญวน เด็กเขมร บางคนที่อยู่ในเมืองไทยมานานก็พูดไทยได้ เขาก็มากุย คนที่พูดไม่ได้ก็พยายามพูดภาษาฝรั่งเศส คนที่พูดไม่ได้ทั้งฝรั่งเศส พูดได้แต่ญวน อันนั้นก็หนักใจหน่อย... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) แต่เขาก็มานั่งยิ้ม ๆ ให้เพื่อนที่พูดได้พูดแล้วก็ป้อล่ำมกันไป เขาก็ถามว่า เตียนนี่.... เขาเรียกว่า “บ้านเราเป็นยังไงบ้าง มีผลไม้อะไร อยากกินมะม่วงอยากกินของบ้านเรา แต่ซื้อไม่ได้ เพราะแพงมากมาถึงเมืองนอก เขาบอกเขาคิดถึงบ้าน” แล้วก็ชวนให้ร้องเพลงสาวขอนแก่น.... (เสียงหัวเราะ) ตบไม้ตบมือกันใหญ่ ฝรั่งเศสก็งเหมือนกัน ทำไม่ถึงพูดกันถนัดอย่างนั้น.... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) มีเด็กผู้ชายญวนเขาก็เล่าเรื่องที่ว่าเขาหนีมาทางเรือจากเวียดนามแล้วมาขึ้นที่สงขลา แล้วหลังจากนั้นก็ได้มาที่ฝรั่งเศสเพราะเขาพูดภาษาฝรั่งเศสได้ตอนเป็นนักเรียน ส่วนพ่อแม่เขายังอยู่ที่ญวน แต่ก่อนเป็นนักบิน ตอนนั้นทางรัฐบาลเขาก็ให้อยู่ในประเทศ แล้วก็ปลูกพืชผักต่าง ๆ อยู่กับน้องเขาที่นั่น

พอตอนเที่ยงก็กลับมาที่โฮเต็ล ทานอาหารกลางวัน แต่สภาการศึกษาฝรั่งเศสเป็นเจ้าภาพพอรับประทานอาหารเสร็จ ตอนบ่ายก็ไปพิพิธภัณฑ์ ลูฟว์ ซึ่งคนที่ดูแลห้องแลป ชื่อ มาตามอูร์ (Hour) สะกดเหมือน อาวัว ที่แปลว่าชั่วโมงในภาษาอังกฤษ แต่แกบอกไม่ใช่ นั่นมันแปลคนละอย่าง อันนี้แปลว่า เป็นชื่อเมือง ๆ หนึ่ง แกบอกฝรั่งเศสอังกฤษบางคนมาเรียกแก มาตามอูร์ นี่ไม่ใช่ นะ แกชื่อ มาตาม อูร์ แกเป็นคนขอทุนจากรัฐมนตรีในสมัยเมื่อ 20-30 ปี มาแล้วมาตั้งห้องแลปในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งงานห้องแลปนี้ไม่เคยเป็นที่สนใจของคนมาก่อน แกเป็นผู้บุกเบิก แกบอก แกก็ให้ดูวิธีการซ่อมภาพเขียน การศึกษาเรื่องสี การใช้แสงรังสีต่าง ๆ ในการตรวจสอบสภาพของศิลปวัตถุ เสร็จแล้วแกก็พาขึ้นไปดูเมืองปารีสบนคาบฟ้าของ ลูฟว์ พอกลับ

จาก **มาตาม อูร์** ก็ต้องเจรจากับแกนานหน่อย เพราะแขกก็ติดลมบน คือไปเล่าให้แกฟังเรื่อง การซ่อมภาพฝาผนังของเมืองไทย เลยชวนแกมาเมืองไทยบ้าง แกบอกแกจะมาแต่ไม่ทราบ เมื่อไหร่

หลังจากนั้นไปดูร้านหนังสือได้แป๊บเดียว ก็ต้องเตรียมตัวสำหรับไปงานกลางคืน ไปที่ **โอเปรา (Opéra)** เป็นโรงละครใหญ่ ๆ ไปดูบัลเลต์ ซึ่งเจ้าภาพคือ **เมอซีเออร์ สตีร์น (Monsieur STIRN)** เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งออกเสียงแกไม่ได้ ได้เมื่อก่อนกลับนึกเดี๋ยวเท่านั้น เป็นบัลเลต์สมัยใหม่ของ **คาโรลีน การ์ลสัน (Carolyn Carlson)** ซึ่งมาเมืองไทยแล้ว ดูไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่ดนตรี เป็นดนตรีของ **บาค (Bach)** ซึ่งเพราะดี บัลเลต์..... ความที่นั่งอยู่ในชั้นที่โถงมาก คือชั้นบ็อกซ์ ติดเวทีเลย เขาถือว่าหุมากแต่จะไม่เห็นการแสดง..... (เสียงหัวเราะ)..... สำหรับคนที่มีความรู้มาก ไม่ต้องดูแล้ว คงจะรู้หมดแล้ว..... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) ถ้าพยายามชะงอกก็เห็นคนวิ่งไปวิ่งมานิดหน่อย แต่ไม่เข้าใจว่า วิ่งเรื่องอะไรเท่านั้น..... (เสียงหัวเราะ) เท่าที่ดูแสงและฉาก เท่าที่เห็นครึ่งหนึ่ง ทำได้สวย เอามาคูณ 2 เป็นเต็มก็..... อันจะตัดสินอย่างนั้นก็ไม่ได้ พอจบการแสดงแล้ว เจ้าภาพถามว่าชอบไหม ชอบก็บอกว่าตอบไม่ได้เพราะว่าเห็นครึ่งเดียว จะบอกว่าไม่ชอบก็ไม่ ยุติธรรม

ไปรับประทานอาหารที่ **เซซ แมกซิม (Chez Maxim)** อันนี้ได้ฝึกความสามารถอย่าง หนึ่งซึ่งไม่เคยเรียนมาก่อน คือการตะโกนเป็นภาษาฝรั่งเศส เพราะในร้านอาหารนั้นก็ไม่มีใครต่อใคร เต็มไปหมดซึ่งทุกคนคุยกันลั่นลั่น และแถมมีดนตรีดังลั่น และบางทีมีนักไวโอลินซึ่งจะมาเล่น ตามโต๊ะเล่นเพลงตามคำขอด้วย แยกที่ไปหลายคนจะเป็นใครบ้างก็ไม่ทราบ บางคนเป็น ส.ส. เป็นคนในกระทรวงการต่างประเทศบ้าง ทานจนดึกก็รีบกลับมา เพราะว่าวันรุ่งขึ้น คือวันที่ 21 ก็ต้องเดินทางต่อ

วันที่ 21 นั้นไป **ของตรี ชื่อองติฟีก (Centre Scientifique)** กับ **แองสตตีอ เดอ ชิมี่ เดซ์ ซุบสตองซ์ นาทูแรลล์ (Institut de Chimie des Substances Naturelles)** มัน เป็นเรื่องเคมีอะไรบ้าง ซึ่งเรื่องนั้นนับว่าดีขอให้ควายฟังพอใช้ ก็น่าสังเกตดูว่าในคานของ วิทยาศาสตร์นี้ ฝรั่งเศสนับว่าก้าวหน้ามาก **โพรเฟสเซอร์ บาร์ตัน (Professeur Barton)** ที่เรา ไปดูที่ห้องทำงานแก แต่พอดีแกไม่อยู่ นั่นเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ได้ **โนเบล ไพรส์ (Noble Prize)** แล้วเขาบอกว่าจะมีใครก็ไม่รู้ที่กำลังจะได้อีกคนเหมือนกัน ในสาขาเคมี

พอหลังจากไปดู **องตรี (Centre)** นี้เสร็จแล้วก็ไปที่ **เอกอล โปลีเทคนีก (Ecole Polytechnique)** ก็มี **เจนเนราล โซนิเยร์ (Général Saunier)** เป็นผู้บังคับบัญชาการของ

โรงเรียนมารีย์ โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนทหาร สอนทางด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมแล้วก็.....
ได้รับการฝึกทหารแล้วเท่ากับรับราชการทหารด้วย การสอบเข้าเขาบอกยากมาก เดียวนี้มีทั้งผู้หญิง
และผู้ชาย ซึ่งจะต้องฝึกทหารเหมือนกันหมด มีระเบียบวินัยที่เข้มแข็งมาก ประธานาธิบดีฝรั่งเศส
คนปัจจุบัน **จีскарด์ (Giscard)** นี้ก็จบจาก เอกอล โปลีเทคนิคนี้ แต่ส่วนมากสมัยนี้คนที่จบ
ออกมาก็ไม่ได้รับราชการทหาร ไปทำงานเหมือนคนจบวิทยาศาสตร์ธรรมดา ผู้บัญชาการ
โรงเรียนแกก็บอกว่าแกรู้สึกลำบากนิดหน่อยเพราะเป็นคนแรกที่เป็นผู้บังคับบัญชาโรงเรียนแต่ไม่
ได้จบจาก **เอกอล โปลีเทคนิค** เอง แกจบจากโรงเรียนนายร้อยธรรมดา เป็นนายทหารปืนใหญ่
รับประทานอาหารกลางวันที่นี่

ตอนบ่ายไป **ฟองเตนโบล (Fontainebleau)** เวลาที่ไม่ค่อยจะทันเท่าไร ไปถึงฝนตก
ไอ้ที่จะได้มองเห็นก็ไม่ค่อยได้เห็นอะไรไปครึ่งแล้ว เขาให้เข้าไปข้างในไปดูของขวัญต่าง ๆ ที่
รัชกาลที่ 4 ส่งมาเป็นของเจริญพระราชไมตรีกับ **นโปเลียน ที่ 3 (Napoléon Trois)** เช่นมี
ตราเครื่องสูงต่าง ๆ เครื่องถมลงยาราชาชาติอยู่หลายชิ้น แล้วมีบัญชีด้วยนะว่าเขาเก็บได้เป็นอย่างดี
รวมเอาไว้ในห้องซึ่งเขาเรียกว่า **มุเซ่ ชีนา (musée chinois)** แต่ก็ไม่ได้อะไรอย่างเดียว
มีของจากหลาย ๆ ประเทศ พวกประเทศทางตะวันออก

ตลอดกลางคืนวันนี้มีเสียงคนไทยที่บ้านทูต คนมากันประมาณ 300 กว่าคน แน่นเต็ม
ไปหมด จะออกมากกระจายกันตามสนามก็ไม่ได้ เพราะว่าฝนตกก่อนข้างหนัก ก็อยู่กันอย่างเบียด ๆ
หน่อย แต่ก็สนุกดี

วันรุ่งขึ้นคือวันที่ 22 วันนี้ก็ออกไปแต่เช้า เพราะว่าต้องไปหลายรายการ จุดแรกจะไป
เยี่ยมวันนี้คือ โรงงานผลิตรถยนต์เรอโนลต์ ที่เมือง **แฟล็งส์ (Flins)** อันนี้เป็นอุตสาหกรรมใหญ่
อันหนึ่งของฝรั่งเศส ผลิตรถยนต์เป็นจำนวนมากมาเป็นเวลาหลายปี เป็นสิบ ๆ ปี ส่วนที่เราไป
เยี่ยมเป็นโรงงานประกอบรถ ซึ่งบริษัทก็ผลิตชิ้นส่วนด้วย แต่โรงงานก็ไม่ได้อยู่ในที่แห่งเดียวกัน
เขามีหลายแห่ง แล้วทางคมนาคมก็ติดต่อกันได้ แม้แต่คนงานที่ทำงานก็ไม่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณ
โรงงาน อยู่แถว ๆ รอบ ๆ นั้น มีทางเดินทางมาทำงานได้อย่างสะดวก ส่วนมากสังเกตดูเห็น
เป็นคนมาจากอาฟริกาซะเยอะ แล้วเขาใช้แรงเครื่องจักรเรียกว่าเป็นหุ่นยนต์สำหรับหยิบชิ้นส่วน
ต่าง ๆ มาประกอบกันเข้า ไอ้หุ่นยนต์นี้เขาชี้ให้ดูว่าบริษัทเขาผลิตเอง

พอหลังจากดูโรงงานรถยนต์แล้วก็ต้องรีบไปที่ **แวร์ซายส์ (Versailles)** พระราชวัง
แวร์ซายส์นี่ออกใหญ่โตมาก แต่มีเวลาไปเดินดูตามห้องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย แล้วเวลานั้นก็
ตรงกับที่เขากำลังซ่อมแซมครั้งใหญ่ เพราะได้ทุนช่วยเหลือจากอเมริกัน กำลังซ่อมบางห้องและ
ประธานาธิบดีฝรั่งเศสจะมาเปิด ตอนนั้นเราเบียดกันซะก่อน ธรรมดาเขาไม่ให้คนอื่นดูแต่เขาเห็นว่า

เราสนใจในเรื่องการซ่อมแซมของเก่า ๆ ให้กลายเป็นของดี เขาก็ให้ดูด้วย ได้เห็นวิธีเช่นวิธีที่เขา
ปิดทอง เขาใช้ทองคำเปลวเหมือนบ้านเราปิดพระกันนี่.....แล้วผ้าเก่าอั่งเก้อนี่เขาบุผ้าใหม่หมด
แต่อันนี้รู้สึกไม่ค่อยสวย รู้สึกเจ็บไปหน่อย.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... เขาบอก
สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้น ท่านกษัตริย์อนุญาตให้ประชาชนเข้ามาดูได้ แล้วเขาก็อวดว่าเป็นที่ที่คน
มาเดินมากที่สุด ซึ่งสมัยนี้พวกทัวริสต์ต่าง ๆ ก็มา เด็กนักเรียนทางโรงเรียนก็พากันมาดูเป็น
ประจำ เพราะฉะนั้นคนจะแน่นมาก ก็ไปดูส่วนที่เป็นห้องสมุดเขาก็มาไว้ที่เวชายส์เพื่อประดับ
เท่านั้น จริง ๆ แล้วเขามีหมายเลขของ **บีบลิโอแต็ก นาซีองนาล (Bibliothèque Nationale)**
มีบันไดสำหรับปีนขึ้นไปหยิบหนังสือที่สูง ๆ

พอจวนเที่ยงก็ต้องรีบไปที่ **แซงท์ มงเด (Saint Mandé)** ซึ่งเป็นที่ตั้งของ **แองสต์ดีโอ**
จีโอกราฟิก นาซีองนาล (Institut Géographique National) ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า **อ็เจแอน (I.G.N.)**
เทียบได้กับกรมแผนที่ของเรา ต่างกันที่ว่ากรมแผนที่ของเราเป็นของทหาร แต่เขา..... ตั้งแต่
สงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องเป็นองค์การพลเรือน เขารับทำแผนที่ทั้งของที่ใช้ในราชการ ทั้งแผนที่
ที่ใครเขาจะว่าจ้างให้ทำก็ได้ ตอนนั้นกำลังทำแผนที่ทั่วประเทศ เขาก็ให้ไปดูแผนกต่าง ๆ พอกินข้าว
เสร็จ ตอนกินข้าวเขาก็เอาหัวหน้าแผนกต่าง ๆ มากินด้วยกัน หลังจากนั้นเขาก็มี **บรีฟ (brief)**
แล้วเขาก็ให้ไปดูการทำแผนที่มาตราส่วนใหญ่ เรียกว่า **กรองด์ส์ เซแชลล์ (Grandes Echelles)**
ซึ่งใช้ในงานวิศวกรรม ส่วนมากเขาจะทำจากภาพถ่ายทางอากาศแล้วก็ใช้เครื่อง **พล็อตเตอร์** พล็อต
เข้า ใช้ระบบตัวเลขบันทึกออกมาใช้ในการคำนวณได้ แล้วก็พวกทางฝ่ายเขาเรียกการใช้ภาพถ่าย
ทางภาคพื้นดิน ไม่ได้ถ่ายทางอากาศหรือทางเครื่องบิน สำหรับงานด้านสถาปัตยกรรมต่าง ๆ คือ
เดี่ยวนั้นทำแปลนทำอะไรเขาไม่ต้องใช้คนขึ้นไปบินบนอาคารแล้ววัดอีกแล้วให้เสียงต่อการตกลง มา
คอคหัก นี่เขาใช้ถ่ายรูปแล้วก็พล็อตตามแบบการทำแผนที่ แล้วเขาก็ให้ดูพวกภาพถ่ายจากดาวเทียม
เช่นองค์การ **แลนซัด (Landsat)** ซึ่งฝรั่งเศสเขามาทำในประเทศไทยด้วย ยิ่งโครงการในทางเหนือ
ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ของทางยุโรปก็ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เช่นการเคลื่อนที่
ของธารน้ำแข็ง เป็นต้น

พอเสร็จจากไอส์ตานั้นแล้วต้องรีบไปเปลี่ยนเป็นชุดไทยเพื่อรีบไปงาน **รีเซฟชั่น** ที่
กระทรวงการต่างประเทศ เป็นงานที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเขาเลี้ยงให้คณะทูต
ต่าง ๆ ที่มาประจำอยู่ที่ฝรั่งเศสนั้น พอตีเราไปในเวลานั้นเขาก็เชิญให้เราไปด้วย พอไปถึงก็จับมือ
กับรัฐมนตรี 1 คนแล้วก็เข้าไปข้างใน ไปคุยกับใครต่อใครที่พอจะรู้จัก หรือไม่รู้จักก็คุยมันไป
เรื่อย ๆ ทั้งชั่วโมงครึ่งได้ พอกลับออกมาเดินผ่านรัฐมนตรีแกล้งจับมือใครที่เข้าแถวกันมาจับเป็น
แถวยังไม่เสร็จเลย นับว่าก็น่าสงสารมาก.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)

พอหลังจากนั้นมาก็กลับมาโฮเทลเปลี่ยนเสื้อเพื่อเตรียมไปงานที่ **เดอโรส (de Rose)** ซึ่งเป็นอุปนายกสภาภาษาต แก่เลี้ยงให้เป็นพิเศษที่บ้านแก คือเคยมาเมืองไทยได้รู้จักสังสรรค์กันมาบ้างแล้ว เทียนนี่แกก็เลยรับเป็นเจ้าภาพซะ ในงานแกก็เชิญรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศคนเก่าที่เคยมาเมืองไทย แล้วก็มีหมอบ่าตัดหัวใจที่เคยมาเมืองไทยคนหนึ่ง พวกนี้ เป็นต้น พอทานกันเสร็จแล้วก็ลาเขากลับบ้านนอน

วันที่ 23 ต้องไปแต่เช้าเพราะวาระทางก่อนช่วงไกล คือไปบ้านของประธานาธิบดี **เดอโกล (de Gaulle)** ขนาดนั่งเฮลิคอปเตอร์ยังใช้เวลาตั้งครึ่งชั่วโมง เฮลิคอปเตอร์ที่เขามารับนี้เป็นแบบไม่เหมือนเฮลิคอปเตอร์ที่เคยนั่ง ๆ บ้านเรา คือมีล้อด้วย มันแล่นตุ๊ก ๆ ๆ ๆ ไปตามรันเวย์ได้ไปถึงเมือง **โคลอมเบีย เดซ์ เดอ เซกลีซ (Colombey les Deux-Eglises)** ซึ่งเป็นเมืองที่ เดอ โกล ไปตั้งบ้านอยู่ ก็มี **ปรเฟต์ (Préfet)** ซึ่งเทียบเท่ากับผู้ว่าราชการจังหวัดของเรามาต้อนรับ แล้วก็พาไปบ้านพักของ เดอ โกล เรียกว่า **ลาบัวเซอร์ (la Boisserie)** ซึ่งที่นั่นเขาให้ไปดูห้องทำงาน ซึ่งมองออกไปเห็นทิวทัศน์เป็นทุ่งสวยงามมากเป็นที่ที่แกแต่งหนังสือเกี่ยวกับประวัติของแกระหว่างสงครามโลก ชื่อ **ลาแอปเปล (L'Appel)** ซึ่งเขาก็อวว่าเขียนด้วยภาษาที่ดีที่สุดนักเรียนก็ควรจะอ่าน แต่ปรากฏว่าก็อ่านได้สัก 20 หน้าเท่านั้น ยังไม่จบเลย อันนี้ลูกของ เดอ โกล ก็เป็นเจ้าของอยู่ แต่เปิดให้คนมาดูเป็นแบบพิพิธภัณฑ์ ก็บอกกับคนที่พาไปว่า เราเคยมีความสัมพันธ์อันดีกับ เดอ โกล เป็นพิเศษ เพราะว่าตอนที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จ เสดท วิสิท ที่ฝรั่งเศสนี้เป็นสมัยของ เดอ โกล และก็ เดอ โกล ได้ต้อนรับเป็นอย่างดี ยิ่งกว่านั้น เดอ โกล เคยสอนหนังสือที่ **แซงซี** คือโรงเรียนนายร้อยของฝรั่งเศส ก็อธิบายว่า **ตาเคยเรียน (หมายเหตุ 1 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ)** อยู่ที่โรงเรียนนี้ เขาก็เลยชอบออกชอบใจใหญ่ ก่อนกลับก็ได้วางพวงพุ่มที่หลุมศพ แล้วก็ให้ไปดูมิวเซียมซึ่งเก็บเหรียญตราต่าง ๆ ที่ เดอ โกล ได้ หลังจากนั้นก็รีบกลับปารีส

ตอนกลางวันไปกินเลี้ยงกับประธานาธิบดีฝรั่งเศสที่ **เอลิเซ่ (Elysées)** พอเข้าไปถึงประธานาธิบดียังไม่มา สักประเดี๋ยวปล่อยหมามาก่อน.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) หมาทัวเบ้อเรอ มาตม ๆ ๆ เราก็ไม่กล้าขยับเพราะว่าเดี๋ยวมันกัดเอา สักประเดี๋ยวประธานาธิบดี ก็ออกมา แล้วก็พาไปแนะนำกับคนอื่น ๆ ที่จะนั่งโต๊ะ อาหารวันนั้นก็อย่างที่เขามาพิมพ์ไว้ในสูจิบัตรนั้น ไม่ค่อยอร่อย เพราะมีน้อย มีแต่ปลาอย่างเดียว เพื่อน ๆ เขาบอกว่าโชคร้ายไปกินเลี้ยงกับประธานาธิบดีฝรั่งเศสทั้งที่ไปวันศุกร์ วันศุกร์เขาไม่กินอย่างอื่น เขากินแต่ปลากับไข่ ฉะนั้นเลยอดไป.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... แกเป็นคนทีพูดจาคุ้ยสนุก ก็ถามเรื่องเหตุการณ์ในเมืองไทยต่าง ๆ แล้วก็ถามว่าที่มานี้จะไปไหนบ้าง ทูตเขาก็บอกว่าจะไปปราสาทที่ลุ่ม **แม่น้ำลัวร์ (Loire)** แกก็เลยเล่าให้ฟังว่าแกชอบไปล่าสัตว์ที่ปราสาทนั้น ซึ่งมีผีด้วย ปรากฏว่า

ประธานาธิบดีก็เล่าเรื่องผีไปบ้าง เล่าเรื่องเมืองฝรั่งเศสบ้าง ก็คุยกันธรรมดา ๆ พอทานข้าวเสร็จ ก็ออกไปข้างนอกเอาหนังสือซึ่งเตรียมมาเป็นของขวัญนั้นนะให้แก แกก็ให้อธิบายหนังสือ นั่งกันอยู่ตั้ง 3 ชั่วโมง ออกจากทำเนียบประธานาธิบดีไปเจอนักข่าวอยู่หน้าบ้านเต็มไปหมด ถามใหญ่ ว่า “ไอ้โฮ เล่าการเมืองอะไรกัน” ก็บอก “เปล่า”(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... “พูดกันเรื่องทั่ว ๆ ไป” ได้ความว่านักข่าวกับ ทีวี นั้นมารอเพื่อให้ประธานาธิบดีออกทีวี แต่เราไม่ได้ดูเพราะต้องเดินทางตอนบ่าย ความจริงท่านก็นั่งคุยกับเราเป็นนาน ไม่ยกเตรียมที่จะออกทีวี ไปถึงก็พูดเรื่องรัสเซียอะไรไม่ทราบไม่ทันได้ฟัง

กลับจากประธานาธิบดี ก็เตรียมตัวไปทางรถยนต์ ไปเมือง **บลัวส์ (Blois)** เพราะเราจะไปค้าง.. เรียกว่าจวนผู้ว่าก็แล้วกัน ภาษาฝรั่งเศสเขาเรียก **เปรเฟกต์อัวร์ (Préfecture)** ก็แปลว่า เรียกว่าง่าย ๆ ว่าจวนผู้ว่า ก็เป็นที่อยู่ของผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ว่าคนนั้นก็เป็นเพื่อนของประธานาธิบดีฝรั่งเศส เขาก็เลยมอบให้เป็นคนดูแลระหว่างที่อยู่ที **บลัวส์** นั้น แกก็ไปไหนต่อไหนด้วยตลอด มีลูก 2 คน ลูกชายคนลูกสาวคน ลูกชายอายุ 11 ลูกสาวรู้สึก 8 ขวบได้ พอเราไปถึงต้นเต้านกันใหญ่ วิ่งเข้าวิ่งออกมาในห้อง มีหมาตัวหนึ่งพาเข้ามาในห้อง หมาก็ขึ้นมาอนบนเตียงเราบ้าง เด็กนี่พอเข้ามามีพี่เลี้ยงลากออกมากินข้าว ก็ดีเหมือนกันได้คุยกับเด็ก เพราะว่าธรรมดาถ้าคุยกับผู้ใหญ่เขาพยายามจะพูดจาให้เรารู้เรื่อง แต่ส่วนกับเด็กนี่ก็อาจจะได้สำนวนฝรั่งเศสที่เขาพูดกันจริง ๆ แล้วก็เป็นการได้ฝึกภาษา ก็เลยพยายามที่จะเล่นกับเด็กให้มาก ๆ ลงทุนवादกาตงการ์ตูนให้แก่ดู ปรากฏว่าพี่เลี้ยงไม่เห็นชั้น บอกถึงเวลากินข้าวแล้ว ขอโทษ เด็กนั้นหันมาบอกว่าอย่าไปสนใจนั่นคนใช้.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... แต่คนใช้นั้นเห็นหน้าหงิกขึ้น ๆ ไอ้เด็กมันก็เลยชักปอดเลยต้องออกไปจากห้องโดยดี แล้วได้ความว่าวันรุ่งขึ้น พ่อแม่เขาส่งไปอยู่กับญาติที่อีกจังหวัดหนึ่ง.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ) เลยอดเจอกันอีก ที่อยู่ที่จวนผู้ว่านั้นอยู่ไม่กี่คน ส่วนคนอื่นในขบวนเราเขาให้อยู่กันที่โฮเต็ลซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ตอนกลางคืนก็รับประทานเลี้ยง มีใครต่อใคร คนสำคัญของจังหวัดมาอยู่ด้วย

วันรุ่งขึ้นคือวันเสาร์ที่ 24 **ตาเปรเฟท์ (Préfet)** นี้ก็พานั่งรถไป นับว่าเป็นการฝึกภาษาฝรั่งเศสที่ดีมากอย่างหนึ่ง เพราะว่าเขาจับนั่งกันคนละคัน ไปไหนเป็นชั่วโมง ๆ นี้ก็ต้องนั่งกับตา **เปรเฟท์** นี้ไปตลอดทาง แล้วแกก็คุยให้เราฟังบ้าง ฟังเราคุยบ้าง พอไม่มีเรื่องคุยแล้วก็เปิดเพลงดังลั่น แกก็แนะนำชี้ชวนดูประเทศเขาไปตลอดทาง ไปถึงปราสาท **แม่น้ำลัวร์** อันแรกทีไปคือ **ปราสาทของบอร์ (Chambord)** มีประวัติศาสตร์ที่ยาวอะไรก็จำไม่ได้แล้ว แต่เขาใช้เป็นทีล่าสัตว์ เครื่องตกแ่งก็ยังมีหัวหมูป่า มีตัวอะไรไม่ทราบสัตว์ประหลาด ๆ ทั้งนั้น เสร็จแล้วก็ไปรับประทานอาหารกลางวัน

ตอนบ่ายไปดูปราสาทบลัวส์ หลังจากนั้นก็กลับไปทิวทัศน์ตามเคย ตอนกลางคืนไป
รับประทานอาหารที่เมืองออตอง (Authon) กับครอบครัวชื่อ ครอบครัว เดอบรองท์ (de
Brantes) รู้สึกมีภรรยาเป็นคนอเมริกัน แก่เป็นญาติกับภรรยาของประธานาธิบดี ที่บ้านแกนี้มี
โบสถ์เล็ก ๆ ชื่อจีสการ์ด์ เขาไปแต่งงานในโบสถ์นั่นเอง เขามีปราสาทของเขาอยู่ด้วยยังอุทิศสำหรับ
จัดห้องให้เราอยู่เมื่อสมมุติว่าต้องค้าง เขาบอกว่าค้างได้ แต่ห้องที่เขาพาไปดูนั้นเป็นห้องเก่า ๆ
น่ากลัวมากแม้จะจัดอย่างสวยงาม เขาก็เชิญเพื่อน ๆ เขามารับประทานด้วยเป็นนักหนังสือพิมพ์
อเมริกันคนหนึ่ง แล้วก็พาเราไปนั่งรถม้าเที่ยวรอบ ๆ บ้านเขา ตาลูกชายผู้ว่าที่ถูส่งไปอยู่อีก
จังหวัดนั้นยังเล่าให้ฟังว่าบ้านนี้น่าตื่นเต้นมาก มีม้าตั้ง 29 ตัว

วันรุ่งขึ้นเป็นวันอาทิตย์ ตอนเช้าเราไปที่ปราสาทเชนอนงโซ (Chenonceau) ซึ่งมีชื่อ
เสียงมากกว่าสวยงามและข้าวของต่าง ๆ ที่อยู่ปราสาทอยู่อย่างครบถ้วน ระหว่างปฏิวัติฝรั่งเศส
นั้นไม่ได้ถูกทำลายอะไรเลยสักอย่างเดียว ตอนบ่ายไปที่ปราสาทอีกแห่งหนึ่งชื่อ ปราสาท เอเซ
เดอ ริดี (Azay-de-Rideau) แต่อันนี้ข้างนอกก็ดูสวยดีหรือ เข้าไปข้างในเห็นแต่คน เพราะมี
นักท่องเที่ยวมากจนกระทั่งเข้าไป รู้สึกเบียดเขาเข้าไปไม่สำเร็จ โกวต์คนที่พาไปดูเฉยเฉยเป็น
คนที่พูดน่าเบื่อมากเป็นพิเศษ ท่องมาเหมือนเทพ เราเกลียดเทพสักพักหนึ่งแล้วก็ถามเรื่อง
อื่นไปแกต่อของเก่าไม่ติดแล้ว เลยโมโหเอาเราด้วย.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).....
ถามก็ไม่ได้ ภรรยาผู้ว่าเห็นท่าไม่ดีเลยชวนกลับ.....(เสียงหัวเราะ).....บอกกลับบ้านกันดีกว่า

ความจริงเขาว่ามีปราสาทอะไรอีกแห่งหนึ่งก็ไม่ทราบ ซึ่งสวนนั้นไม่ได้ทำสวนดอกไม้
อะไรต่าง ๆ ที่เขาทำกันธรรมดา ปราสาทประดับด้วยสวนครัว ก็จัดเป็นผักชนิดต่าง ๆ ที่กินได้
ทั้งนั้น เห็นแต่ในรูปเสียคายอยากไปอันนี้มากกว่าแต่ไม่ได้อยู่ในหมาย

ตอนเราออกมาจากปราสาทที่ตอนบ่าย ไปเจอนักท่องเที่ยวเยอรมัน ซึ่งวันก่อนก็เจอกัน
ที่หนึ่งแล้ว ก็ยังบอกเขาเลยว่า “อย่าเข้าไปเลย เข้าไปแล้วอึดอัดออกไม่ได้ เข้าไม่ได้แล้ว”
ปราสาทพวกนี้ส่วนมากสร้างในสมัยเรอเนซองซ์ (Renaissance) หลังจากทำด้วยหินชนวน รู้สึกเขา
จะเรียกว่า (Ardoise) หินชนวนสีเทา ๆ คู่มันบาง ๆ สวยดี ส่วนปราสาทบ้านที่อยู่ทางใต้
หลังคาก่อนข้างจะเป็นสีออกแสด ๆ แดง ๆ ทางภาคเหนือปราสาทเป็นสีเทา ๆ ใสนี้ก็ดูแล้ว
ดีเหมือนกัน เพราะว่าตอนอยู่ที่โรงเรียนแล้วอยู่ที่จุฬาฯ ก็เคยเรียนวรรณคดี ท่องกลอนของ
ดูเบเลย์ (Du Bellay) ที่เขียนในศตวรรษที่ 16 ว่า

(กลอนภาษาฝรั่งเศส) Plus que le marbre

dur me plaît l'ardoise fine

พวกนี้เป็นใน **ซอนเน็ต (Sonnet)** ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ก็ไม่รู้ว่าหน้าตาเป็นอย่างไร ก็เพิ่งไปเห็นของจริง

พอกลับมาบ้านแล้วก็ไม่ทำอะไรทำ ก็ขอไปเดินเล่นในสวนที่จวน ไปขอชื่อจักรงจักรยานเขาเล่น ตอนกลางคืนมีการแสดงระบำเป็นระบำโบราณ คนสมัยใหม่ เป็นกรู๊ปนักระบำสมัครเล่น เขาเต้นโดยใช้แบบจากภาพเขียนสมัย**เรอเนซองซ์** และเครื่องดนตรีซึ่งก็อปี่มาจากของในพิพิธภัณฑ์ ก็ลองไปเล่นเพลงไทยคุปปรากฏว่าเล่นได้ น่ากลัวจะสเกลเหมือนกันมัง

พอวันจันทร์ ต้องออกจากเมือง **บลัวส์** ไปแล้วตอนเช้าก็นัดกินข้าวเช้ากับท่านผู้ว่าและภรรยา ก็มีการแลกเปลี่ยนของขวัญกันตามธรรมเนียม ก็ของขวัญของผู้ว่าคนนี้ต้องดี ๆ หน่อย เพราะว่าแกอุตสาห์เลี้ยงดูตั้ง 2 วัน ลูกเท้าส่งไปที่อื่นหมด.....(เสียงหัวเราะ)..... หลังจากนั้นก็นั่งรถไปเมือง **ชาร์ท์ (Chartes)** เมืองนี้ท่านผู้ว่าพาชมเอง ไม่ใช่ไกด์ เพราะว่าท่านผู้ว่านี้บอกว่าตอนสมัยเรียนหนังสือเคยเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์ คือ **อ็อง อีสต์ว เดอ ลาร์ (Histoire de l'art)** นี้ เอง.....โอ้เราถึงว่า เอ๊ะ.....เรียนประวัติศาสตร์ศิลป์หรือเรียนโบราณคดีอะไรเนี่ย..... แล้วกลายเป็นผู้ว่าได้หรือ ก็ลองถามดูว่าอ็องเมืองฝรั่งเศสนี้ เขาเรียน **อีสต์ว เดอ ลาร์** แล้วไปเป็นผู้ว่าได้ด้วยหรือ แกบอกเปล่า แกเรียนกฎหมายนะแล้วก็เทควิชานี้ด้วย เพราะแกชอบพวกศิลปะต่าง ๆ จะไปหาไกด์มาคงจะกลัวเปลืองสารเอา เช่น อธิบายว่าเสาซึ่งซำหน้าโบสถ์พราหมณ์เป็นที่ของพระเจ้าอยู่หัวเอ็กเซอร์ไซต์คอนเซ้า อะไรอย่างนั้น ก็เลยอธิบายซะเอง ตอนไปนั้น **คาเทดราล (Cathédrale)** ที่เราอยากจะเข้ากันหนักหนา อยู่เมืองไทยมีแต่เห็นอยู่หน้าปกหนังสือหลาย ๆ เล่ม แล้วก็คนเขามาอธิบายว่าที่ **ชาร์ท์** ให้ไปดู **เล วิ โทร** ก็ไม่รู้ว่า **อ็อง เล วิ โทร** นี้มันหน้าตาเป็นอย่างไร ได้เห็นในรูปเป็นกระจกสีต่าง ๆ ก็อยากไปบ้างถามแกว่าเมื่อไรจะถึง **เล วิ โทร** สักที เล่าเอาแกหันมาตอบว่าเดี๋ยวก็เจอ อย่าเพิ่ง ตรงนี้ข้ามขึ้นไปหน่อย ตอนนั้นยังมีพิธีอะไรในวิหารยังพาเข้าชมไม่ได้ แกก็พาไปดูโบสถ์โบราณตั้งแต่สมัยยุคกลาง ก็ไปเดินดูเมื่องซึ่งเขาพยายามรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพเก่า เช่น ไม่ให้มีเสาที่วิเลยคนอยากจะทำอยู่เมืองนั้น ก็ต้องอดดูทีวี พอถึงเวลาเขาก็ให้เดินไปที่ **คาเทดราล** ได้ ก่อนนั้นก็ไปยืนอยู่หน้า **คาเทดราล** ถ่ายรูปกับรูปปั้นของ **ชาร์ลส์ เป็กี** ที่เขียนกลอนอธิบายความงามของข้างในเสียก่อน ซึ่งเราก็ต้องเรียนแต่จำไม่ได้แล้ว กระจกใสนั้นตัดเป็นสี่สวยจริง ๆ อย่างที่เขากล่าวขวัญถึง เห็นทำเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เช่น สมัยจักรพรรดิชาร์ลมาญ (**Charlemagne**)

ตอนกลางวันเขาให้รับประทานอาหารที่ไฮเต็ล เพราะว่าจวนแกกำลังอยู่ในระหว่างการซ่อมแซม หลังจากนั้นเสร็จจากอาหารกลางวันก็ลาท่านผู้ว่า ขอบคุณที่อุตสาห์เล่าเรื่องอะไรทั้งยาว กลับไปปารีสเพื่อที่จะเดินทางต่อไปทางใต้

ถึงปารีสก็มีเวลาคุยกับใครนิต ๆ หน่อย ๆ เท่านั้นเอง ตอนบ่าย 3 โมงก็ต้องรีบขึ้นเครื่องบินภายในประเทศไปถึงที่เมือง **มงเปอลิเย่ (Montpellier)** มีคนไทยประมาณ 10 กว่าคน มากอยต้อนรับ มี **เปร์เฟ้ท์** มารับไปพักกันที่ **โฮเทลโซฟิเทล (Hôtel Sofitel)** ซึ่งเป็นโฮเทลที่สมัยใหม่กว่าโฮเทลซึ่งอยู่กันที่ปารีส ตกกลางคืนรับประทานอาหารที่ห้องอาหารของโฮเทลนั้นเอง โดยที่มีผู้ช่วยของ **เปร์เฟ้ท์** เป็นเจ้าภาพ

ตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เช้าวันที่ 27 ออกจากโฮเทลโซฟิเทล (Hôtel Sofitel) ไปที่ **แมรีตัจ (Mairie-d' Agde)** คือที่ทำการเทศบาลของเมือง **อักด์ (Agde)** ตอนแรกก็ไม่ทราบว่ไอ้ **อักด์** นี้คืออะไร ไปถามฝรั่งเศษเขาก็บอกว่าไปถึงก็รู้เอง ปรากฏว่าเป็นชื่อของเมือง มีส่วนที่เป็นเมืองโบราณสมัยก่อนเป็นเมืองท่าทำการค้าขายกับต่างประเทศ อ้อ.....ตอนเช้าก่อนออกเดินทางมีฝ่ายฝรั่งเศษเขาเอาหอยนางรมมาให้กิน เพราะว่าแถว ๆ นี้เขามีชื่อในการเลี้ยงหอยต่าง ๆ ตอนเดินทางเราก็ยังผ่านบ่อน้ำใหญ่ซึ่งเป็นที่เลี้ยงหอย พอไปถึงที่ทำการเทศบาลก็มีนายกเทศมนตรีมารับ เขาพาไปคูมิวเซียมซึ่งเป็นทางโบราณคดีใต้น้ำโดยเฉพาะ มี **ภัณฑารักษ์** หรือ **กองแซวาเตอร์ (conservateur)** คนนี้สนุกมากแกอธิบายได้อย่างคล่องแคล่วในเรื่องของการโบราณคดีใต้น้ำ ตัวแกเองไม่ได้เป็นนักโบราณคดีหรือนักดำน้ำอาชีพ ทำงานอยู่กรมรถไฟ.....(ทรงพระสรรวล, เสียหัวเราะ).....แต่แกบอกว่าแกเป็นลูกชาวประมง และมีความสนใจในเรื่องการดำน้ำเป็นพิเศษ แกชวนบอกว่าให้ไปดำน้ำกับแก เลยต้องพยายามพูดเรื่องอื่นเพราะว่าพอพูดเรื่องน้ำ ๆ ทำ ๆ นี้ก็ชักจะเป็นโรคกลัวน้ำตะหงิด ๆ เลยไม่อยากจะพูด พูดเรื่องโบราณคดียั้งดี แกก็เล่าเรื่องการค้าขายในสมัยโบราณให้ดูวัตถุต่าง ๆ ที่ได้จากน้ำ เป็นของที่บรรทุกในเรือที่อับปางอยู่ ให้ดูวิวัฒนาการของ สมอเรือ ตั้งแต่ทำด้วยหินมาจนทำด้วยโลหะ หลังจากนั้นก็ไปดูพิพิธภัณฑ์อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งแสดงชีวิตของชาว **อักด์** ในสมัยโบราณ เอาตัวหุ่นมาแต่งเสื้อผ้าอย่างเก่า ของที่ชาวเรือไปค้าขายต่างประเทศแล้วได้มาและมีตำราอาหารเขียนเป็นภาษา **ลองเกอดีอก (Languedoc)** ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นพูดกันมาแต่โบราณ ตากองแซวาเตอร์ แกก็สัญญาว่าแกจะร้องเพลงเป็นภาษานี้ให้ฟังตอนกินข้าว

พอหลังจากดูเมืองเก่าเสร็จแล้วเขาก็ให้ไปดูเมืองใหม่ มาคราวนี้ได้ดูเมืองใหม่ 2 วัน คือวันที่ 27 และ 28 นี้เขาบอกว่าเมืองในรุ่นนี้มีอยู่ประมาณ 10 เมือง สร้างมา 10 กว่าปีแล้ว ในสมัยของประธานาธิบดี เดอ โกล ซึ่งท่านภิกจะสร้างชุมชนใหม่ แล้วขยายเมืองให้เป็นเมืองที่วางแผนเป็นอย่างดี ก็จัดหาที่ดินแถว ๆ ปากน้ำที่เคยเป็นหมู่บ้านชาวประมงเล็ก ๆ เขาบอกมีผู้มีโรคภัยไข้เจ็บเต็มไปหมดเลย แล้วก็จัดถมที่สร้างเมืองใหม่ วางแปลนให้คิดว่าจะมีโรงเรียนอยู่ที่ไหน มีวัดอยู่ที่ไหน มีที่ประชุม ตลาดที่ไหน มีสถาปนิกใหญ่เป็นผู้ออกแบบเมือง ใครจะสร้าง

บ้านในแถว ๆ นั้นก็ต้องเอาแบบไปให้สถาปนิกใหญ่เขายอมรับเสียก่อน ส่วนที่เมือง อักต์ นี้ออกแบบเป็นแบบเวียนหลัง ๆ หลังคาเป็นอิฐ เขาใช้เป็นที่ตากอากาศได้

พอเดินดูเสร็จแล้วก็รับประทานอาหารกลางวัน ตอนกลางวันพอทานข้าวเสร็จตากองแซวเตอร์ก็ร้องเพลงตามสัญญา ร้องสนุกมากเอาช้อนมาเคาะโต๊ะทำเป็นกลองเป็นอะไร แล้วแกก็อวดว่าแกอัดแผ่นเสียงขายด้วย เสียขายที่ไม่ได้ซื้อมา.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)..... ก่อนกลับมาก็มีมอบของขวัญกัน เมืองนี้ชอบปราศรัย ฝ่ายเขาก็ปราศรัยมาก่อนว่าถึงความสัมพันธ์อะไรต่อมิอะไรกับเมืองไทย พวกคนที่ไปด้วยฝ่ายไทยเขาก็ลุ่มบอกว่าให้ปราศรัยตอบบ้างยาว ๆ ก็พยายามปราศรัยไปเรื่อย ๆ คนข้างหลังก็ชวนเป็นภาษาไทยบอกแกอีกต่อ ๆ เรา.....โอ๊ย เลิกแล้ว ไม่รู้จะปราศรัยเรื่องอะไรนไปวนมา สู้เขาไม่ได้ ในที่สุดเกือบถูก บัอม เพราะว่า แพ้ฝรั่งเศส

จาก เมืองอักต์ ก็แล่นรถกลับมายังมองเปลิเย่ ไปที่ มูเซ่ฟาเบรอะ (Musée Fabre) เป็นพิพิธภัณฑ์เก็บภาพเขียนต่าง ๆ ทั้งภาพโบราณและสมัยใหม่ ไปถึงก็มี ภัณฑารักษ์ วึ่งที่ออกมาต้อนรับ วึ่งจริง ๆ แกวิ่งออกมาแล้วเขาก็ออกตัวว่า มิวเซียมของแกยังสกปรกอยู่เพราะว่ากำลังอยู่ในระยะที่กำลังจะขยาย แล้วก็อธิบายภาพ ให้อะไรก็สนุกดีเพราะแกอธิบายอย่างคนที่รักศิลปะจริง ๆ ตั้งท่าจะอธิบายทุกรูปจน โปรโตคอล (Protocol) ตาขวาง แกก็เกือบจะลากเราไปในห้องเก็บภาพที่ไม่ได้ออกแสดง แล้วก็ชี้ให้เห็นว่ารูปนี้ก็สวย แล้วรูปนี้ก็สวย รูปนั้นก็สวยอีก แล้วก็มีการคนนี้มีชื่อเสียงมาก แล้วแกก็อธิบายลักษณะพิเศษของแต่ละรูป แล้วแกก็บอก โอ๊ย..... นี่สนใจมาก เพราะฉะนั้นต้องไปอีกแห่งหนึ่งซึ่งไม่อยู่ในโปรแกรม เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ซักจะโกรธเข้าทุกที เพราะแกต้องเป็นคนรักษาเวลา แต่อย่างไรก็ตามก็แพ้ศิลปิน ศิลปินเขาพาไปดูบ้านอีกหลังหนึ่ง เป็นบ้านส่วนบุคคลแต่เก็บรักษาไว้เหมือนสมัยก่อน ซึ่งก็น่าดูจริง ๆ อย่างที่แกว่า ก่อนข้างจะต้องวิ่งตามแกไป ขากลับแกก็โบกไม้โบกมือส่งเราเป็นอย่างดี เพราะพอใจในพวกเรา มาก เพราะพวกเราพยายามถามปัญหาและแกชวนอะไรทำหมด แม้จะไม่ใช่ที่พอใจแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับรองของฝรั่งเศสนักก็ตาม

ออกจากบ้านนั้นก็นั่งรถไปเดินท่องเที่ยวที่ เมืองมองเปลิเย่ เก่า ใต้ตอนนี้อยู่เขาก็ชักจะแพ้ ๆ คือจับเดินคูเมืองกันเป็นชั่วโมงเลยชักจำไม่ได้แล้วว่าได้ไปดูอะไรบ้าง มีที่ส่งน้ำมาจากภูเขาหรืออะไรก็ไม่ทราบ คนที่มาจับเป็นหัวหน้าของพวกที่กำลังจะทำหนังสือเกี่ยวกับเมืองนี้ ก็มีการถ่ายรูปแล้วใช้เทคนิคอย่างที่เราไปดูที่ อีเจแอน ซึ่งเล่าให้ฟังในช่วงที่เราอยู่ปารีส ตอนกลางคืนก็รับประทานอาหารที่จวนผู้ว่า

วันรุ่งขึ้นคือวันที่ 28 ไปดูสถาบันเรียกว่า **แองสตี้ตือ นาซีองนาล เดล เรอแซส อากรโนมิก (Institut National de Recherches Agronomique)** เป็นที่ทดลองเกี่ยวกับพืชพันธุ์ต่าง ๆ คัดพันธุ์ในห้องแล็บ ดูการคัดพันธุ์ข้าวโพด ดูเรือนเพาะชำซึ่งเขาควบคุมอุณหภูมิเป็นต้น ก็ไปที่นาทดลองมีข้าวชนิดต่าง ๆ ดูที่เก็บเครื่องมือกลชนิดต่าง ๆ ตั้งแต่เครื่องไถนา เครื่องหว่าน เครื่องเก็บเกี่ยว ดูแล้วรู้สึกคนไม่ต้องทำอะไรสักอย่างนอกจากขับเครื่อง เพราะว่าของเขาค่าแรงแพงมาก สู้ค่าแรงไม่ได้ ฟาร์มใหญ่ ๆ ก็ต้องใช้เครื่องกลแทน ก่อนไปรับประทานอาหาร เขาก็คุยให้ฟังว่าอยากไปดูใหม่ ยังไม่ทันอยากไปดูอะไรใหม่ เขาบอกอยาก เพราะไหน ๆ มาทั้งทีก็ต้องดูให้มากที่สุด ก็เป็นการทดลองเกี่ยวกับการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ให้ไปเดินเครื่องสูบน้ำ บอกอันนี้เป็นชั้นทดลองเท่านั้น

ตอนกลางวันก็ไปรับประทานอาหารที่ร้าน แต่เจ้าภาพเป็น ประธาน ของ สถาบัน ที่ค้นคว้าเกี่ยวกับทางวิทยาศาสตร์เหมือนกัน ตอนบ่ายก็ดูกิจการของสถาบันเกี่ยวกับน้ำมันหอมระเหย การใช้เครื่องปั่นฝ้าย การเลี้ยงแมลงเพื่อทดลองกำจัดแมลง ตอนบ่ายกลับไปโฮเต็ล แล้วตอนกลางคืนไปดูเมืองใหม่ ดึงที่เล่าแล้วเมื่อคราวก่อน เมืองนี้ตึกทุกหลังต้องเป็นรูปปริมาตรหมด แม้แต่โบสถ์ของเมืองก็หน้าตาแปลกประหลาดมาก จนกระทั่งสงสัยถ้าไปไปเห็นคงตกพระทัย แต่เขาว่าสนใจในที่ที่เป็นระเบียบแบบแผนแล้วก็มีแปลนหมดแล้วทุกคนก็ภูมิใจในตึกเหล่านี้

ตอนประมาณ 2 ทุ่ม เขาก็ให้รับประทานอาหารเย็นเป็นอาหารทะเลทั้งนั้น นายเทศมนตรีแถมภูมิใจในอาหารทะเลของแถมหมด เพราะสั่งมาเป็นพิเศษ มีหอยชนิดต่าง ๆ ที่เราไม่เคยคิดว่าเราอยากจะทานมาก่อน เช่น หอยหนาม หอยเม่น หอยอะไรไม่รู้จักชื่อ แล้วแกก็แสดงวิธีรับประทานด้วยว่าเราจะต้องทำท่าเหมือนแกถึงจะถูก เช่น หอยชนิดหนึ่งต้องถือไว้ด้วยมือหนึ่ง แล้วอีกมือหนึ่งใช้นิ้วแฉะขึ้นมาแล้วดู แกก็พอใจมากเพราะว่าทำได้คล้าย.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).....นายคนนี้ถ้าจะคุยให้ถูกใจต้องคุยเรื่องกับข้าว อาหารที่สั่งมาแต่ละอย่างก็เป็นอาหารที่หายากและมีราคาแพงเป็นพิเศษ เขาบอกวันนี้มีเนยทอด มีน้ำอะไรไหล ๆ แล้วก็วางบนขนมปัง แต่ก่อนรับประทานไม่เป็น เคี้ยวนี้สบายมากทานได้ทุกอย่าง พอทานเสร็จก็กลับ

วันรุ่งขึ้นคือวันที่ 29 ไปเมืองนีมส์ (Nimes) แกก็ให้ไปกับ **ซูปรเฟ็ท (Sous-Préfet)** ซึ่งมาต้อนรับเราที่เมือง **นีมส์** แต่ก่อนที่จะไปเมืองอื่น ๆ นั้นเขาสั่งผู้ช่วยเรียกว่า **ซูปรเฟ็ท (Sous-Préfet)** ไปด้วย **คุณซูปรเฟ็ท** นี้แกเป็นคนมีอริยาตย์ดีมาก แต่รู้สึกว่าคุณไม่ค่อยชอบเดินเพราะท่านตัวโตมาก ตอนที่ไคต์แกชวนเดินขึ้นหอคอยบันได 300 ชั้น คุณท่านจะไม่พอใจเป็นอย่างมากที่เขาให้ไปดูส่วนมากเป็นเมืองเก่า เช่น ได้ไปเห็นทางลำเลียงน้ำมันของโรมันโบราณ

เมื่อรับประทานอาหารกลางวันแล้วก็ไปดูพวกสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งสร้างโดยโรมันโบราณ สมัยที่โรมันมาครอบครองดินแดนแถบนี้ รวมทั้ง **อาเร็น (Arène)** ซึ่งเดิมก็เป็นอะโรกลม ๆ

คล้าย ๆ สนามกีฬา ในบางสมัยเขาใช้เล่นละครก็ได้ ในบางสมัยเขาใช้ดูกีฬาก็ได้ ใช้ดูคนสู้กับสิงโตก็ได้ หรือไม่ โยนคนไปให้สิงโตกินก็ได้ นี่เขาเล่า

พอหลังจากนั้นก็นั่งรถไปอีกเมืองหนึ่ง คือ **เมืองเอ็กซองโปรวองซ์ (Aix-en-Provence)** ตอนนั่งรถไปนั้นก็นั่งหลับ ๆ ตื่น ๆ ไปตลอด พอตื่นขึ้นมาก็เห็นอาคารรูปร่างแปลกประหลาดอันหนึ่งอยู่ตรงหน้า ยังนึกไม่ออกว่าเป็นคืออะไร พอตีรถจอดแล้วเปิดประตู จึงได้ทราบว่าเป็น **ฟองดาซียง บาสเซอดารี** ตอนแรกฟังดูแล้วก็ยังไม่ทราบว่าคืออะไรอีกนะ พอเข้าไปข้างในก็เห็นเป็นห้องรูป 6 เหลี่ยม ตามฝาผนังรูปลวดลายเรขาคณิตสีต่าง ๆ แต่ละฝาไม่เหมือนกัน ทุกห้องมีคนมาอธิบายว่าเส้นนี้มันตัดกับเส้นนี้ให้ความหมายอย่างไร สีนี้นตรงกับสีนี้แล้วมันจะเป็นอะไร เกิดขึ้นก็ซ้กจะงง คือเห็นบางที่ก็ทำด้วยกระดาษ บางฝาก็ทำด้วยพรม พรมแบบพรมติดฝาเนี่ย พอเขาพาขึ้นไปข้างบนถึงได้เข้าใจว่า เป็นการรีเสิร์ฟซ์เกี่ยวกับการใช้สีและพื้นที่ เขาก็ศึกษาจากธรรมชาติแล้วก็ศึกษาจากศิลปะโบราณ ๆ ด้วย เพื่อจะใช้ในสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อย่างที่ว่าไป ดู เช่น **ปิรามิดของไอ้ เมืองกรองด์มีอต (Grande Motte)** หรือเมืองใหม่ ๆ ที่สร้างขึ้น

พอดูไอ้เนี่ยเสร็จก็กลับไปไฮเต็ล ไฮเต็ลอันนั้นก็ไฮเต็ลโบราณอีก ได้ความว่า **เซอร์ซิล** เคยอยู่ และสงสัยว่าห้องที่เขาให้นอนนั้นเป็นห้องที่เซอร์ซิลเคยนอนซะด้วยซ้ำไป ตอนกลางคืนยังนึกเลยว่า ถ้าเซอร์ซิลแก่โผล่เข้ามาจะคุยกับแกว่อย่างไร คงดีเหมือนกัน

พอตอนเย็นไปที่ทำการเทศบาล **ม็องรีเซฟท์** ซึ่งเจอใครต่อใครเยอะแยะเต็มไปหมด ตรงนี้ก็ต้อตะโกนเป็นภาษาฝรั่งเศสอีก แล้วคุยกับใครกำลังจะได้เรื่อง **โปรโตคอล (Protocol)** ก็รีบพาไปแนะนำอีกคน พออีกคนจะรู้เรื่องก็กลับไปอีกคนหนึ่ง เป็นอันว่างงานแบบนี้ก็ไม่ค่อยจะได้คุยกับใครเป็นหน้าเป็นเนื้อเท่าไร แต่ก็ได้พบใคร ๆ หลาย ๆ คน แล้วก็มีการเล่นเพลงของ **โมซาร์ท (Mozart)** เป็นอาจารย์ของวิทยาลัยในเมืองมาเล่นให้ฟัง หลังจากนั้นก็กลับไปไฮเต็ลเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน โดยมี **ซูปรเฟ้ท์** เป็นเจ้าภาพ แล้วก็มึ้นายกเทศมนตรีมีใครต่อใครมากันเต็ม

วันรุ่งขึ้นคือวันที่ 30 เขาให้ไปดูการชลประทาน ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า เอส เซ เป **(S.C.P.) โซซิเอเต ดู กานาล เดอ โปรวองซ์ (Société du Canal de Provence)** ซึ่งเป็นคล้าย ๆ ที่ทำการชลประทานในเขตนั้น ระบบเขาก็เป็นระบบสมัยใหม่ คือว่ามีเหมือนคล้าย ๆ จอโทรทัศน์ พอกดไปก็เรียกได้ว่าอยากจะทำตอนนี้อย่างไรในทีนั้น ๆ ทำงานไปได้ก็เปอร์เซ็นต์ ก็เรียกได้หมดแล้วก็วางแผนอยู่ได้ในตัวเอง พอดูไอ้ตรงศูนย์กลางเสร็จแล้ว เขาให้ไปดูห้องฉายหนัง เพื่อจะฉายหนังเกี่ยวกับระบบชลประทาน พอตีไฟเสียฉายหนังไม่ได้ **เมอซิเออร์ เคลมงท์ (Monsieur Clément)** ซึ่งเป็น **ไดเรกเตอร์** ของเอส เซ เป **(S.C.P.)** นี้ก็ลุกขึ้นพูด ก็ทำท่าว่า ดูจากตรงเริ่มต้นก็เข้าใจว่าคงจะพูดไปได้อีก 2 วันจริงๆ อย่างที่แกว่ แต่ว่า **โปรโตคอล** ก็ตาเหลือก

เห็นท่าไม่ดีเลยเข้าไปชวนแก บอกว่า เอ้อ....อย่าเพิ่งพูดเลย ให้ออกไปคุยข้างนอกที่ตามหมาย
ต่อดีกว่า แกก็เห็นด้วย แล้วก็พาออกไปนั่งรถซึ่งแกก็ยืนยันว่าต้องนั่งคู่ไปด้วย เพื่ออธิบายต่อไป
ตลอดทาง ปรากฏว่าก็ได้ฝึกภาษาฝรั่งเศสไปอีก 3-4 ชั่วโมง

วันนี้ก็นับว่าลำบากลำบากมาก เพราะต้องพูดชลประทานเป็นภาษาฝรั่งเศส ตอนนั้นไม่
เคยเรียนมาก็ต้องจำเอาไว้ เก็บบางคำที่แกพูดอะไรออกมาก็ต้องจดเป็นภาษาไทย แล้วก็ตอน
ขากลับก็ต้องไปเปิดดิกชันนารี คำอะไรที่มันตึงคล้าย ๆ คำที่แกพูดก็พอเอาได้อยู่หรอก เพราะว่า
จับใจคำห่อหุ้ม เต็มเต็มนั่นแหละ เค้าได้อยู่แล้วว่าแปลว่าอะไร แล้วพอเปิดดิกก็ทราบ นับว่าเป็นการเรียนรู้คำ
ใหม่ ๆ เพิ่มเติมอีก แกก็อธิบายไปตลอดทาง เวลาถึงประตูน้ำแกก็แวะให้ดู ซึ่งต่างกับระบบ
ของเรา คือเราพยายามที่จะทำอะไรที่ต้องใช้แรงคนมากที่สุด ส่วนของเขายังคิดว่า แรงงานมัน
แพง ก็พยายามใช้เครื่องอิเล็กทรอนิกส์บังคับทั้งหมด หลังจากนั้นก็ให้ดูคลองส่งน้ำและส่วนที่จะ
เข้ามาในไร่ของชาวไร่ ซึ่งชาวไร่นี้จะต้องเสียเงินค่าน้ำด้วย ซึ่งแกก็พยายามอธิบายว่าการเสียเงิน
ค่าน้ำนี้คืออย่างไร แล้วทำไมเราไม่ให้คนของเราเสียบ้างล่ะ เราก็พยายามบอกว่ามันเสียกันไม่ได้
หรอกนั่นน้ำชลประทาน น้ำประปาอย่างเดียวยังแยะแล้ว ขึ้นปลูกข้าวแล้วต้องเสียค่าน้ำอีก มิต้อง
ตายกันระอะ และแกก็อธิบายว่า ระบบที่ต่อเข้าไปในไร่นี้ ชาวไร่เขาทำกันเอง ใช้ระบบส่งแบบ
คลองตามสวนผักบ้านเราอย่างนั้นนะ หรือไม่มีก็เครื่องพ่นน้ำหมุน ๆ ของพวกนี้เขามีเงินกู้ระยะ
ยาว ให้กู้แล้วไปซื้อได้จากรัฐบาลในราคาถูก

เสร็จแล้วแกก็พาไปรับประทานอาหารกลางวันกับคนในกรมชลของแก แล้วก็มีความ
นายกเทศมนตรีอะไรมารับประทานด้วย ตอนบ่ายก็ไปгу่างเก็บน้ำอะไรกันต่อ ก่อนจะออกจาก
เมือง ผู้แทนราษฎรเขาพาไปที่ทำงานเขา แล้วให้ดูหนังสือที่แจกจ่ายให้ดูเสร็จ พอหลังจาก
นั้นก็มีการต้อนรับเพื่อจะไปดูโรงงานผลิตคอปเตอร์ที่มาร์เซย์ (Marseille) ไอ้ตอนนั้นนะ
ที่มีเสียงดังออกมาจากทีวีว่า “เครื่องบินจะตกไหมก ก ๆ” ซึ่งเป็นที่สงสัยกันมาก พอกลับมา
มีคนมาถามกันเยอะว่า ไอ้ที่เมืองฝรั่งเศสนี้เขาพูดภาษาอะไรกัน ภาษาไทยหรือภาษาฝรั่งเศส
ก็บอกว่าพูดภาษาไทยเป็นส่วนมากฝรั่งเศสเป็นส่วนน้อย แต่ก็ยังพูดฝรั่งเศสอยู่ดีละ ไอ้ตอนนั้น
คือลมแรงมาก แล้วพูดฝรั่งเศสก็เห็นว่าน่าจะอันตรายไม่อยากให้ขึ้นเฮลิคอปเตอร์ แต่ที่นั่นไปถาม
คนขับแล้ว เขาบอกว่าไม่ถึงกับตก ก็ไป ที่นั่นก็พูดภาษาไทยเพราะท่านพูดภาษาไทยได้ เรื่องอะไร
จะพูดฝรั่งเศสให้ลำบากลำบาก ขึ้นไปกับ เมอซิเออร์ เคลม็องต์ (Clément) แล้วแกก็ไม่ยอมให้
หลับในเฮลิคอปเตอร์เหมือนที่เคยทำเวลาอยู่ในเมืองไทยเลย แกก็จับกุแผนทีแล้วก็ชี้ให้ดูทางน้ำ
ทางเหมอะไรของแกไปตลอดทางจนถึง มาร์เซย์ (Marseille) ที่นั่นพอถึงโรงงานที่ทำเครื่อง
เฮลิคอปเตอร์ชนิดต่าง ๆ เขาก็ให้ดูหนังสือเกี่ยวกับคุณภาพของเฮลิคอปเตอร์ชนิดนั้น ชนิดนี้ทำ

อะไรได้บ้าง และหลังจากนั้นเขาก็ให้นั่งรถกลับโฮเต็ล ยังกาเลย่ว่า “แหม...ไปถึงโรงงานทำเฮลิคอปเตอร์แล้วจะเอาไปส่งสักเครื่องหนึ่งก็ไม่ได้....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)....แต่เขาบอกว่าไม่ใช่อย่างนั้น ตอนนั้นลมแรงยิ่งขึ้นอีกเดี๋ยวจะอันตราย

ตอนกลางคืนก็รับประทานอาหารที่จวนผู้ว่าอีกตามเคย จวนผู้ว่าอันนี้ใหญ่โตมาก แล้วแขกที่มาก็มีอาจารย์มหาวิทยาลัยบ้าง มีเจ้าของโรงงานทำเฮลิคอปเตอร์นี้ มี**เมอร์ซิเออร์ เกลม็องต์** เป็นประธาน มีใครต่อใครอีกเยอะแยะ

วันที่ 31 ไป**นีซ (Nice)** ไปพักอยู่ที่ **โฮเต็ลเนเกรสโก (Hôtel Negresco)** ซึ่งเป็นโฮเต็ลที่ใหญ่โตอยู่ริมทะเล ตอนกลางวันไปรับประทานอาหารกับ **เปรเฟ็คท์** และแขกอื่น ๆ ที่มาก็เป็นคนมีหน้ามีตาใน **เมืองนีซ** มีเจ้าของหนังสือพิมพ์**นีซ มาแตง (Nice Martin)** ซึ่งแกก็มาชวนไปดูโรงพิมพ์ของแกตอนสองยาม ทำไมต้องไปตอนสองยามก็ไม่ทราบ เห็นจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่ต้องพิมพ์ตอนนั้น แล้วส่งออกจำหน่ายให้ได้ก่อนใครในตอนเช้ามั้ง แต่คราวนี้พวกคณะผู้ทีไปด้วยกันหันมามองตาขวางว่าขึ้นไปดูโรงโธนี่ของ **นีซ มาแตง** ตอนสองยามแล้วก็ทำอะไรจะแยจะอยู่ถึงตีเท่าไรก็ไม่ทราบ แล้วตอนเช้าก็ต้องไปไหนอีก ความจริงก็ไม่อยากจะไป แต่เห็นแขชวนแข่งขันก็ทำท่าว่าจะบ้าทำตามแกอยู่แล้ว แต่พอคือถูกห้าม

พอรับประทานอาหารเสร็จแล้วก็ไปโรงกลั่นน้ำหอม ซึ่งเขาทำเป็นกิจการในครอบครัว แต่ตอนหลังเขาพัฒนามาเป็นอุตสาหกรรมที่ค่อนข้างใหญ่พอสมควร เอาตั้งแต่ดอกกุหลาบหรือดอกไม้อื่น ๆ มากันทำเป็นขี้ผึ้งหัวน้ำหอม มาผสมเป็นสบู่ เป็นน้ำหอม เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ตอนชากลับก็แวะบ้านคนรู้จักกันเป็นคนไทยซึ่งไปแต่งงานกับฝรั่งเศสนิดหน่อย เขาก็เร่งกันนำดู กลัวไปงานกลางคืนไม่ทัน

พอถึงตอนกลางคืนก็ต้องนั่งรถไปรับประทานอาหารที่ **เมืองคานน์ (Cannes)** ก็มีใครต่อใครอีกเข้ามาถามว่าเมืองนี้สวยไหม ก็ตอบว่าไม่ทราบว่าสวยหรือเปล่านั้นหรือมีอะไรเป็นพิเศษก็ไม่ทราบอีกเพราะไปตอนกลางคืน มีดึกตือไม่เห็นอะไรเลย

วันที่ 1 ตอนเช้าก็เดินดูของในโฮเต็ลแล้วก็ไปหาดทรายซึ่งใช้เป็นที่คนเขามาตากอากาศและอาบแดดกัน ดูแล้วก็งงเหมือนกัน ไม่รู้ว่านอนอาบแดดกันเข้าไปได้อย่างไร ตรงพื้นไม่มีทรายเลย มีแต่กรวดเต็มไปหมด คงเจ็บตายเลย หลังจากนั้นไปที่สวนดอกไม้ ความจริงเป็นของชาวอังกฤษ แต่เขามามีบ้านอยู่ที่เมืองนี้มานานแล้ว เป็นสวนมีพวกดอกกุหลาบ มีพวกดอกไม้ฝรั่งต่าง ๆ แกจัดได้สวยงาม

ตอนกลางวันก็ไปรับประทานอาหารที่ร้านริมทะเลเมดิเตอร์เรเนียน **แมร์ (Maire)** หรือนายกเทศมนตรีนี้แกเคยเป็นทหารที่รบได้ดินกับเยอรมันสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พอคุยกับแก

เรื่องไต่ดินสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้แกยั้งติดลมใหญ่ แล้วก็พยายามลากเก้าอี้มานั่งข้าง ๆ ซึ่งไม่ใช่เก้าอี้แก แล้วก็คุยให้ฟังว่าแกเคยโคตรล่มมา หนึ่เยอรมัน อะไรต่าง ๆ นา ๆ สนุกมาก

พอรับประทานอาหารเสร็จ อยู่ ๆ แกก็ลุกขึ้นมาพูดอวยพรว่า เนื่องจกวันนี้เป็น **เฟต์เดแมร์ (Fête des mères)** เพราะฉะนั้นขออวยพรให้ **ลาเรนสิริกิติ์ (la Reine Sirikit)** เรา กิ่งวามันงานอะไรของมัน ก็ตา **แมร์** พูคอะไรเราก็นึกว่าเป็น **เฟต์เดแมร์** ก็แบบ **แมร์ (Maire)** นายกเทศมนตรี แล้วยังนึกว่าไอ้เมืองฝรั่งเศษนี้มันธรรมเนียมชอบกล อีกหน่อยก็คงจะมีวันผู้ว่าราชการจังหวัด วัน ส.ส. วันอะไรอีกให้วุ่น แท่เอาทีเอา อยู่เมืองที่มีธรรมเนียมประหลาดก็ค้ต้องทำค้าย ก็เลยกล่าวอวยพรว่า “วันนี้ เป็น**เฟต์เดแมร์** ขอให้ **แมร์** เจริญรุ่งเรือง.... (เสียงหัวเราะ) และเป็นทีฟังของประชาชน.... (เสียงหัวเราะ) แกก็งออีกเหมือนกัน.... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ)พยายามอธิบายกันแทบตาย ในที่สุดก็รู้ แกก็บอกว่า **แมร์ (Mère)** นี้หมายถึง **แม่** วันนี้เป็นวันแม่ก็เลยอวยพรให้ **ลาเรนสิริกิติ์ (La Reine Sirikit)** ซึ่งเป็นแม่ของชาติไทย ก็เลยบอกว่า อ้าว.... ไม่รู้เหรอ.... (เสียงหัวเราะ) เห็นแกพูคถึง **แมร์** ๆ อันนี้จะมาโทษเราก้ไม่ได้ เราไม่ผิดนี่.... (ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).... และคิไม่ตีเราไม่หันไป **โทสต์ (toast)** ให้แมร์ เมคิเตอร์เรเนียนตีเท่าไรแล้ว ก็บอกแกอย่างนี้ ก็ไม่มีใครว่า เพราะว่าความจริงก็ไม่ใช่หน้าเท่าไร เพราะมีคนซึ่งแม้จะอยู่ฝรั่งเศษตั้งนาน **โทสต์** ตามเข้าไปตั้งเยอะ.... (เสียงหัวเราะ)

พอหลังจากนั้นเขาก็พาไปดูพิพิธภัณฑ์ซึ่งเก็บภาพที่ **ปิกัสโซ (Picasso)** เขียน ซึ่งที่นั่นก็เป็นทีที่ **ปิกัสโซ** เคยมาทำงานอยู่ค้าย หลังจากนั้นก็พาไปดูพิพิธภัณฑ์โบราณคดีอีกแห่งหนึ่งยังดูไม่ละเอียดคิตก็ค้ต้องรีบกลับ เพื่อจะเตรียมขึ้นเครื่องบินกลับไปปารีส พอไปถึงปารีส ที่ **สนามบินชาร์ล เดอ โกล** ปราบกฏว่า เอ๊ะ....ก็เห็นว่ามีชยะต่าง ๆ กองอยู่ในสนามบิน ตอนแรกก็นึกว่า เอ๊ะ....ทำไมเมืองนี้เขาทิ้งชยะกันเก่งจริง ๆ ใต้ความว่าเขามี **แกรฟ (grève)** ค้คือการประท้วงให้นัดหยุดงานกัน และนัดกันตั้งนานแล้วยังไม่เลิกสักที เราก้กลับโฮเต็ล ก็มีพรรคพวกคคนไทยต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้ไปด้วยพากันมารับเพื่อจะถามว่า บักซ์ได้เป็นอย่างไรบ้าง

ตอนกลางคืนก็รับประทานกันเองที่ห้อง ก็มีอาหารซึ่งทูตไทยเตรียมไว้ให้ เช่น น้ำพริก ปลาทุและอื่น ๆ ความจริงตอนแรกก็เคยหัวเราะเยาะนะว่า คนทีไปเมืองนอกแล้ว ทำไมว่า.... ต้องไปกินอาหารไทย อาหารฝรั่งมีกินตั้งเยอะเยาะแล้วก็ออกกร่อย คนเราจะกินอะไรก็กินได้ไม่เห็นจะต้งมาเลือกกินอาหารไทยเลย แต่พอไปถึงมันช้กจะอยากกินจริง ๆ ท่านทูตก็เตรียมทำไว้ให้ คินับว่าดีมาก

ตอนวันที่ 2 เป็นวันสุดท้าย เพราะวันที่ 3 ก็ต้งไปจากฝรั่งเศษ แล้วเขาก็บอกว่าเป็นรายการส่วนตัว แต่เขาบอกสนใจโบราณคดีตะวันออกไซ้ใหม่ เพราะฉะนั้นเขาจัดให้ไป **มูเซ่กีเมท์**

(Musée Guimet) ซึ่งเป็นที่เก็บของโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่มาจากทางบ้านเราและทางตะวันออก เช่น ของไทย ของเขมร ศิลปะจาม ญี่ปุ่น เป็นต้น และเขาเสนอว่าน่าจะไปที่จีเจ เพราะตอนเรียนอยู่เรียนวิชาโบราณคดี อาจารย์ชอบบอกว่า “นี่ เธอ ถ้าเธออยากจะดู เธอก็ไปที่ **จีเมท์** ก็ยังโมโหอาจารย์ว่า เอ๊ะ....ไอ้จีเมท์มันอยู่ฝรั่งเศส มันไปกันได้ง่าย ๆ ที่ไหนกัน พูดยังกับอยู่แถว ๆ พายุหิมะนั่นแหละ.... (ทรงพระสรवल, เสียงหัวเราะ) คราวนี้ได้ทีก็ต้องไปดูให้สมแค่นัสกที่ว่า ไอ้ **จีเมท์** มันหน้าตาเป็นอย่างไร ไปคนเดียวมองไม่ได้ไป เพราะว่าได้เคยเรียนโบราณคดีอะไรด้วย

พอดู **จีเมท์** เสร็จแล้ว พอดีมีเพื่อนคนที่ทำกระต่ายมาให้กิน ตอนนั้นเขาบอกว่า เขามีเนื้อมาให้กิน..... (ทรงพระสรवल, เสียงหัวเราะ)ก็อยากจะไปกินม้าย่างที่บ้านเขา ไม่น้อยในเมืองไทยมาให้เขาไม่กินกัน เขาซื้ออย่างเดียว..... (เสียงหัวเราะ)ก็เลยไปบอกตำรวจที่เขาอยู่ด้วยว่าจะไปกินม้าย เอ๊ย...ไม่ใช่ บอกจะไปเยี่ยมเพื่อนที่บ้าน ตำรวจเขารู้สึกจะไม่ค่อยชอบเท่าไรเพราะว่าเขาบอกว่ามันไม่ได้อยู่ในรายการสักหน่อย กว่าจะประนีประนอมกันได้ทำให้ไปครึ่งชั่วโมง ก็อธิบายกันอยู่นาน ขึ้นไปเพื่อนเขาก็ทำมาให้ทาน มีม้ายแล้วก็อื่น ๆ ด้วย รับประทานอยู่ครึ่งชั่วโมงก็ออกมาตามสัญญากับตำรวจ

พอไปถึงโฮเต็ล ตำรวจเขามาถามว่าตอนบ่ายนี้จะไปไหนอีก เราก็ยังไม่ทันบอกกับเขาว่าอย่างไรซักอย่างว่าจะไปไหน ตำรวจเขาบอกว่าคงจะเหนื่อยมากนะ เพราะว่าตอนบ่ายนี้คงจะอยากพักผ่อน.....(เสียงหัวเราะ).....หวังว่าจะไม่ไปไหน และถ้าไปไหนก็ให้เรียกเขาได้แล้วเขาก็ไป สงสัยแกคงจะเหนื่อยเอง.....(เสียงหัวเราะ).....ก็ได้พัก แต่ความจริงก็เป็นตำรวจดีมากๆ นอกจากจะรักษาความปลอดภัยแล้วยังช่วยถือของแล้วยังช่วยถ่ายรูปให้ด้วย

ตอนกลางวันไปรับประทานอาหารแล้วเลยไม่ทานของอื่น ตอนบ่ายพบกับอาจารย์ที่เคยอ่านแต่ในหนังสือของแกแล้วก็ไม่เคยติดต่อกันเลย ก็พูดเรื่องวิทยานิพนธ์ที่ทำไปแล้ว แล้วก็อธิบายให้แกฟังเป็นภาษาฝรั่งเศสอีกว่าทำไว้อย่างไรบ้าง แกก็ให้ความคิดต่าง ๆ เพิ่มอีกมากมาย ถ้ารู้ก่อนก็ดีหรือจะได้ใส่ในวิทยานิพนธ์.....(เสียงหัวเราะ).....พอเสร็จจากอาจารย์นั้นแล้วก็นึกขึ้นมาได้ว่ามันมีเวลาเหลือน่าจะไปเที่ยว กำลังจะเดินหาคนเพราะคนอื่นเขาไปเที่ยวกันหมดแล้วพอดียังไม่ได้กะว่าจะไปไหน ก็เจอผู้ชายคนหนึ่งเดินเข้ามาหา ก็เข้าไปถามเขาว่า “คุณคือใคร”.....(ทรงพระสรवल, เสียงหัวเราะ).....เขาก็บอกว่าเขานักหนังสือพิมพ์ เขาจะมาสัมภาษณ์เขาพูดไทย จะมาสัมภาษณ์เจ้าฟ้า ก็เลยบอกว่า “ฉันนี่แหละเจ้าฟ้า.....(ทรงพระสรवल).....จะมาสัมภาษณ์เธอ” ก็คุยกัน ก็หันไปถามคนที่ยืนอยู่ข้าง ๆ ว่า “เอ๊ะ.....นี่ชาติอะไรนี่” คนที่อยู่ข้าง ๆ เขาบอกว่า “ชาติญี่ปุ่นนี่”.....(เสียงหัวเราะ).....แกก็บึ้งเบ็งขึ้นมาทันทีว่า “ใครๆ

เห็นเราเป็นญี่ปุ่นทั้งนั้นแหละ เราเป็นลาว”.....(เสียงหัวเราะ).....ก็บอกว่าลาวก็ลาว เลย
คุยกัน เขาก็เล่าประวัติของเขาamahมคว่าเขาเคยมาเมืองไทยตอนเรียนหนังสือ มาทำงานเกี่ยวกับ
โรงเลื่อยไม้ และเดี๋ยวนี้ญาติเขาไปอยู่ออสเตรเลียหมด เขาอยู่ฝรั่งเศส อะไรต่อมิอะไรเป็นนัก
หนังสือพิมพ์ พอตอนสุดท้ายเขาบอกว่า “นี่.....เจ้าฟ้า.....ยังไม่ได้สัมภาษณ์เจ้าฟ้าเลยเจ้าฟ้า
สัมภาษณ์เขา.....(ทรงพระสรวล, เสียงหัวเราะ).....ก็เลยบอกว่าไม่เป็นไร วันนี้อ่าเพิ่ง
สัมภาษณ์เลยนะ ฉันทเพิ่งเคยมาฝรั่งเศสครั้งแรก ขอไปเที่ยวบ้างละ แล้วพรุ่งนี้ค่อยมาใหม่ก็แล้ว
กัน ตอนเที่ยงมีดี (midi) นะ แล้วแกก็เล่าให้ฟังว่า ที่แกพูดมาก ๆ นี้นะมันเหงา มาอยู่ฝรั่งเศส
เดี๋ยวนี้เหมือนคนอพยพ แล้วก็ต้องทำงานหนังสือพิมพ์ ใครอย่านึกว่าสบายนะ ต้องทำงานหนัก
ถ้าหาข่าวไม่ได้ วันหนึ่งส่งสารหาข่าวไม่ได้ ก็อาจจะถูกนายตำหนิ ตักเงินเดือนหรือไล่ออก แล้ว
เขาก็ไม่ได้นับถือยกย่องเรา ไม่ได้อยู่อย่างมีความสุขเลย นี่ได้มาเจอคนใกล้เคียงก็ใจ แล้วเขาก็
บอกว่าเขาจะมาถ่ายรูปให้ เขาเคยไปที่เนเธอร์แลนด์และก็ได้เจอกันคนหนึ่งแล้ว ก็เลยไปเดินเล่น
กัน เดินไปสัก 4-5 กิโลเมตร ไปเรื่อย ๆ แทบจะไม่รู้สึกร เพราะที่เดิน ๆ หยุต ๆ ชมปารีสไป
เรื่อย ๆ ไปกินอาหารที่ร้านเลย การ์ตีเอ่ ลาแต็ง (Quartier Latin) ไปหน่อย ฆากลับว่าจะเดิน
กลับก็คงไม่ไหวแล้ว เพราะมันตึก ก็เลยขึ้น เมโทร (Métro) กลับมาถึงไฮเต็ลปรากฏว่าใคร ๆ
ซึ่งไปทางอื่นเขากลับกันหมดแล้ว ก็ได้มานั่งคุยกันต่อ คุยจนฝรั่งข้าง ๆ ห้องจะออกมาตาขวาง
เลยต้องรีบเข้าห้องไป

ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นก็เป็นอันว่า ออกจากเมืองฝรั่งเศสไปเบลเยียม เป็นอันว่าวันนี้ควรจะ
จบรายการกันเสียที เลยเวลาไปหน่อย.....(เสียงหัวเราะ).....